

Anne Eskelinen (toim.)

Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa

**Copyright © tekijät ja
Laurea-ammattikorkeakoulu 2024
CC BY-SA 4.0**

**Valokuvat lisensoitu kuvapankkien
lisenssien mukaan.**

Kannen kuva: Warut Chinsai, Shutterstock

Sivun 6 kuva: Serhii Krot, Shutterstock

Sivun 9 kuva: MIA Studio, Shutterstock

Sivun 14 kuva: Lordn, Shutterstock

Sivun 18 kuva: Priscilla Costa, Pixabay

Sivun 22 kuva: Hugues de Buyer Mimeure, Unsplash

Sivun 28 kuva: Lordn, Shutterstock

Sivun 33 kuva: Jelleke Vanooteghem, Unsplash

Sivun 36 kuva: Juliane Lieberman, Unsplash

Sivun 52 kuva: Krakenimages.com, Shutterstock

ISSN-L 2242-5241

ISSN 2242-5225 (verkko)

ISBN: 978-951-799-703-4 (verkko)

Anne Eskelinen (toim.)

Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe	5
----------------------	----------

Anne Eskelinen

Osa 1 Taidepedagogiikan lähtökohtia

1 Musiikki lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja oppimisen tukena	8
---	----------

Anne Eskelinen

2 Moninaisesta taidekasvatuksesta lapsen omaehtoiseen musiikilliseen ilmaisuun ..	12
--	-----------

Johanna Holmikari

Osa 2 Työpajatoimintaa ja musiikillisten tehtävien satoa

3 Musiikin työtapoja varhaiskasvatuksessa	20
--	-----------

Anne Eskelinen

4 Tarinallisuus ja moniaistisuus projektityöskentelyssä	26
--	-----------

Anu Hagman

5 Musiikillista ilmaisua päiväkodin arkeen	32
---	-----------

Johanna Holmikari

Osa 3 Avaimia musiikillista ilmaisua tukevaan toimintakulttuuriin

6 Pedagoginen dokumentointi ja musiikillista ilmaisua tukeva toimintakulttuuri varhaiskasvatuksessa	38
--	-----------

Kati Rintakorpi

7 Musiikin mahdollisuudet projektityöskentelyn poluilla	46
--	-----------

Kati Rintakorpi

Loppusanat	52
-------------------------	-----------

Anne Eskelinen

Esipuhe

Anne Eskelinen

MAALISKUUSSA 2023 KÄYNNISTYI Laurea-ammattikorkeakoulussa Opetushallituksen rahoittama täydennyskoulutus Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa. Koulutus oli 10 opintopisteen laajuinen kokonaisuus, jonka tavoitteena oli vahvistaa varhaiskasvatuksen henkilöstön osaamista varhaisiän musiikkikasvatuksesta osana varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa. Koulutus rakentui kolmesta osiosta, jotka toteutuivat työpajapäivien muodossa, verkko-opintoina sekä osallistujien työhön suuntautuvina tehtävinä ja projekteina.

Koulutuksen aikana opittiin musiikin monipuolisia työtapoja, perehdyttiin musiikin elementteihin ja saatiin välineitä musiikin suunnitelmalliseen ja spontaaniin käyttöön arjen kasvatustilanteissa. Tavoitteena oli myös vahvistaa osallistujien ymmärrystä musiikin mahdollisuuksista ja merkityksestä lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja oppimisen tukemisessa. Keskiössä oli moniaistinen luova toiminta ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laaja-alaisen osaamisen sekä oppimisen osa-alueiden tavoitteiden eheyttäminen musiikin menetelmien avulla.

Yhteiselle musiikilliselle matkalle lähti mukaan 50 varhaiskasvattajaa. Alusta alkaen joukosta välittyi innostunut ja avoin mieli uuden oppimiseen ja kokeilemiseen sekä rakkaus musiikkiin. Työpajapäivät Laureassa sisälsivät hersyvää naurua, iloista onnistumista, toisten kannustamista, upeaa eläytymistä ja valtavan paljon oivalluksen hetkiä. Yhteislauluun, tanssiin ja soittoon lähdettiin mukaan avoimin ja odottavin mielin, oma luovuus lentoon päästään. Työpajapäivien satoa ja ideoita varhaiskasvattajat veivät omiin lapsiryhmiinsä lasten ja työkavereiden iloksi. Laulut, leikit, soitto, tanssit ja tarinat elivät lasten ja kasvattajien arjessa.

Tämä julkaisun kautta pääset kurkistamaan koulutuksen kantaviin teemoihin. Koulutuksen aikana keskusteltiin musiikin mahdollisuuksista osana varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja pohdittiin lapsen oikeutta omaehtoiseen kulttuuriin ja musiikilliseen ilmaisuun. Työpajojen ja tehtävien kautta rakennettiin siltaa musiikin työtapojen, tarinallisuuden ja moniaistisuuden mahdollisuuksiin eheyttävässä projektityökentelyssä. Julkaisussa pohditaan kasvattajien tehtäviä esimerkkeinä käyttäen pedagogisen dokumentoinnin merkitystä ja mahdollisuuksia musiikillista ilmaisuun tukevan toimintakulttuurin rakentumisessa. Osallistujien toteuttamia monipuolisia projekteja sekä niiden merkitystä laaja-alaisen osaamisen ja oppimisen tukemisessa käsitellään julkaisun lopussa.

Osa 1

Taidepedagogiikan lähtökohtia

1 Musiikki lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja oppimisen tukena

Anne Eskelinen

MUSIIKILLINEN ILMAISU MONINE työtapoineen tarjoaa varhaiskasvatuksessa valtavasti mahdollisuuksia lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja oppimisen tukemiseen. Musiikki itsessään on oppimisen kohde varhaiskasvatuksessa, mutta musiikin kautta ja avulla voidaan harjoitella ja opetella monia eri asioita sekä taitoja. Tutkimusten (mm. Linnavalli 2019; Linnavalli ym. 2018; Putkinen 2014) mukaan musiikkitoiminta tukee lasten kielellisten taitojen ja tarkkaavaisuustaitojen kehittymistä sekä rikastaa S2-opetusta. Musiikin avulla varhaiskasvatuksessa voidaan tukea lapsen emotionaalista, kognitiivista, motorista ja sosiaalista kehitystä osana arjen eheyttävää pedagogista toimintaa (mm. Linnavalli ym. 2021; Ruokonen ym. 2021; Linnavalli & Huotilainen 2022). Lapsi oppii asioita musiikin avulla mielekkäällä ja innostavalla tavalla yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa.

Miksi sitten musiikki on niin mainio väline ja keino oppimisen tukemiseen? Kaikkonen ym. (2022) toteavat musiikin mahdollisuuksien perustuvan siihen, että musiikki perinteisessä muodossaan on täynnä järjestystä ja sitä voi oppia jäsentämään. Musiikissa lapsi ymmärtää yksinkertaisia ilmiöitä, kuten perussykettä, erilaisten äänten värisävyjä tai äänen värähtelyä kehossa. Kun lapsi huomaa, että kykenee osallistumaan muiden mukana yhteisen sykkeen taputtamiseen, osallistuminen ja onnistuminen saa aikaan hallinnan kokemuksen, josta voi nauttia. Onnistumisen kokemuksen kautta lapsi motivoituu kiinnittymään musiikilliseen tekemiseen yhdessä muiden kanssa ja samalla hän innostuu musiikista. Tapahtuu musiikillista oppimista, joka voi vaikuttaa positiivisesti myös laajemmin oppimiseen sekä kasvuun ja kehitykseen. (Kaikkonen ym. 2022.)

Musiikki vaikuttaa tutkimusten mukaan lapsen sosiaaliseen kehitykseen monella eri tavalla. Musiikin avulla voidaan tutustua sekä rakentaa luottamusta ja yhteyttä lasten ja aikuisten välille. (Linnavalli & Huotilainen 2022.) Yhteenkuuluvuuden kokemus on keskiössä silloin kun musisoidaan yhdessä. Lapsi kokee olevansa arvostettu ja hyväksytty omana itsenään sosiaalisessa ympäristössään, osana ryhmää. Onnistumiset musiikin parissa nostavat esiin positiivisia kokemuksia, jotka rakentavat vahvaa pohjaa lapsen itsetunnon ja itseluot-

tamuksen kehittymiselle. Myös itsekontrolli voi kehittyä esimerkiksi tilanteissa, joissa opitaan odottamaan omaa soittovuoroa, kun laulua säestetään eri säkeistöissä eri rytmisoittimin. Vuorovaikutustaitojen ja yhteistyön merkitys korostuu musiikkitoiminnassa, missä osallistuminen, harjoittelu ja yhteiset säännöt opettavat lapselle tärkeitä elämäntaitoja. (ks. Ruokonen 2016.)

Musiikin avulla voidaan tukea lapsen fyysistä kehitystä monin tavoin. Musiikkileikit innostavat harjoittelemaan liikkumisen perustaitoja, kävelyä, hyppäämistä, keinumista sekä kehon hallintaa. Rytmikäs musiikki kannustaa liikkumaan jo taaperoikäisiä ja houkuttelee kokeilemaan eri asioita yhdessä muiden kanssa. Myös koordinaatiota voidaan harjoitella musiikin avulla, sillä esimerkiksi soittaessa rumpua tarvitaan silmä-käsi-koordinaatiota, jotta käsi osuu rummun kalvolle. Musiikki auttaa myös rentoutumaan, kun lepohetkellä kuunnellaan rauhallista musiikkia, joka voi vaivuttaa uneen turvallisesa ilmapiirissä. (ks. Seppänen, Tarvonen & Lindeberg-Piironen 2017.)

Musiikki herättää meissä monenlaisia tunteita ja musiikin kautta on myös mahdollista oppia tunnistamaan tunteita ja käsittelemään kokemuksia (Huhtinen-Hildén 2019). Musiikissa sävelten voimakkuus, rytmin nopeus sekä äänen korkeus ovat elementtejä, joiden kautta eri tunnetiloja voidaan ilmaista musiikillisesti. Usein esimerkiksi voimakas ja nopea musiikki koetaan vihaisena, kun taas matalat, hitaasti sykkivät äänet uhkaavina. Erilaisia tunteita voidaankin tehdä näkyväksi ja tunnistaa sekä nimetä musiikin avulla. Musiikki tarjoaa meille mahdollisuuden mielikuvituksen kautta kuvitella ja ilmaista asioita, joita emme muuten uskaltaisi tehdä (ks. Ruokonen 2017). Saarikallion ym. (2019) tutkimuksen mukaan jo pienet lapset osaavat tunnistaa perustunteita, kuten ilon ja surun musiikin elementtien avulla, joten musiikki on oiva väline tunnetaitojen oppimiseen varhaiskasvatuksessa.

Viime vuosina on herännyt kiinnostus musiikin kuten myös muiden luovan toiminnan muotojen hyvinvointivaikutusten tarkasteluun ja niinpä tänä päivänä onkin saatavilla paljon tutkittua tietoa musiikin merkityksestä ja mahdollisuuksista tukea lapsen kasvua, oppimista ja kehitystä (ks. esim. Hallam & Himonides 2022; Fancourt & Finn 2019). Tutkimusten perusteella voidaankin todeta, että musiikki on monipuolinen keino lapsen kokonaisvaltaisen kasvun tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Lisäksi musiikki edistää lapsen luovuutta ja tuo iloa sekä innostusta yhteiseen toimintaan.

Lähteet

- Fancourt, D. & Finn, S. 2019.** *What is the evidence on the role of the arts in improving health and wellbeing? A scoping review.* Health Evidence Network (HEN) synthesis report 67. WHO Regional office for Europe. Haettu 24.2.2024.
- Hallam, S. & Himonides, E. 2022.** *The Power of Music: An Exploration of the Evidence.* Open Book Publishers: Cambridge, UK. Haettu 24.2.2024.
- Huhtinen-Hildén, L. 2019.** *Varhaiskasvatus luovuuden taikapöytäkirjassa.* Julkaisussa Huhtinen-Hildén, L. & Lamppu, M. 2019. Sukkasäkkisoittimia ja spontaania kurarumbaa – Luovaa toimintaa varhaiskasvatuksessa. Metropolia ammattikorkeakoulun julkaisuja. TAITO-sarja 37. Haettu 25.2.2024.
- Kaikkonen, M., Pesonen, H., Mäkipää, P. & Kontu, E. 2022.** Vaativa tuki taidekasvatuksessa. Kirjassa Ruokonen, I. (toim.) 2022. Ilmaisen ilo. Käsikirja 0-8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Linnavalli, T. & Huotilainen, M. 2022.** Musiikki ja muut taito- ja taideaineet – kokeellisen tutkimuksen tuloksia. Kirjassa Ruokonen, I. (toim.) 2022. Ilmaisen ilo. Käsikirja 0-8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen. PS-kustannus: Jyväskylä, 61-71.
- Linnavalli, T., Soni, G.A. & Tervaniemi, M. 2021.** *Perspectives on the Potential Benefits of Children's Group-based Music Education.* Music & Science, 4, 1-14. Haettu 26.1.2024.
- Linnavalli, T. 2019.** *Effects of musical experience on children's language and brain development.* Academic dissertation. University of Helsinki. Department of Digital Humanities. Studies in Cognitive Science 12: 2019. Haettu 24.1.2024.
- Linnavalli, T., Putkinen, V., Lipsanen, J., Huotilainen, M. & Tervaniemi, M. 2018.** *Music playschool enhances children's linguistic skills.* Scientific reports, 8, 8767. Haettu 24.1.2024.
- Putkinen, V. 2014.** *Musical activities and the development of neural sound discrimination.* Väitöskirja. Helsingin yliopisto: Studies in Psychology 100:2014. Haettu 14.2.2024.
- Ruokonen, I. (toim.) 2022.** Ilmaisen ilo. Käsikirja 0-8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Ruokonen, I., Tervaniemi, M. & Reunamo, J. 2021.** *The significance of music in early childhood education and care of toddlers in Finland: an extensive observational study.* Music Education Research, 23(5), 634-646. Haettu 24.2.2024.
- Ruokonen, I. 2017.** Lapsen musiikillinen maailma. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ruokonen, I. 2016.** Esi- ja alkuopetuksen musiikin didaktiikka. Finn Lectura: Helsinki.
- Saarikallio, S., Tervaniemi, M., Yrtti, A. & Huotilainen, M. 2019.** *Expression of emotion through musical parameters in 3- and 5-year-olds.* Music Education Research, 21(5), 596-605. Haettu 24.1.2024.
- Seppänen, E., Tarvonen, L. & Lindeberg-Piironen, A. 2017.** Musiikkiliikunta. Teoksessa Lindeberg-Piironen, A. & Ruokonen, I. (toim.) 2017. Musiikki varhaiskasvatuksessa – käsikirja. Classicus: Tallinna, 273-304.

Kasvattajien mottoja

*Yhdessä oppiminen
on innostavaa ja
heittäytyminen kannattaa!*

*Lasten innostus ja
kiinnostus mahdollistaa
monenlaisen oppimisen.*

*Jokainen osallistuu omalla
tavallaan!*

*Yhteisöllisyys lisääntyy
myös pienistä, erilaisista
projekteista yhteisen
teeman ympärillä :)*

*Vi hade roligt
tillsammans, härligt
som pedagog att se hur
"försiktiga" barn kunde
slå loss.*

*Anna lapsen äänen näkyä.
(Usein aikuisen jälki
näky monessa lapsen
"tekemässä" työssä.)*

*Tuntosarvet herkillä lasten
leikeissä, silloin voi syntyä
jotain maagista.*

2 Moninaisesta taidekasvatuksesta lapsen omaehtoiseen musiikilliseen ilmaisuun

Johanna Holmikari

TÄSSÄ ARTIKKELISSA KUVATAAN moninaisen taidekasvatuksen mahdollisuuksia varhaiskasvatuksessa ja sitä, miten musiikki voi toimia osallisuutta ja kulttuurista moninaisuutta tukevana menetelmänä päiväkodin arjessa. Taustalla vaikuttaa YK:n lasten oikeuksien sopimus, jonka mukaan lapsella on oikeus kulttuuriin ja osallisuuteen. Artikkelin päätteeksi valotetaan sitä, mitä lasten omaehtoinen musiikillinen ilmaisu tarkoittaa ja miten se voisi toteutua varhaiskasvatuksen arjessa kasvattajan tukemana.

JOKAISEN LAPSEN OIKEUS KULTTUURIIN

Varhaiskasvatustoiminnan lähtökohtana on YK:n Lasten oikeuksien yleissopimuksessa määritelty jokaisen lapsen perusoikeus omaan kieleen ja kulttuuriin (Yleissopimus lasten oikeuksista). Varhaiskasvatuksen arvoperustan kulmakivenä ovat yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus, joita varhaiskasvatuksessa tulee edistää. Perusta on moninaisessa kulttuuriperinnössä, joka kehittyy lasten, huoltajien ja henkilöstön vuorovaikutuksessa, moninaisuutta kunnioittavassa ilmapiirissä. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. (Opetushallitus 2022, 21.)

Kulttuurisella moninaisuudella puolestaan tarkoitetaan sitä, miten eri kielet, uskonnot, kulttuuriset identiteetit ja katsomukset elävät rinnakkain varhaiskasvatuksessa. Kulttuurisesti moninaisessa varhaiskasvatuksessa tutustutaan vuorovaikutteisesti ja arvostavasti erilaiseen kieli- ja kulttuuriperintöön, vahvistetaan omaa kulttuurista identiteettiä ja opitaan ymmärtämään moninaisuutta. (Opetushallitus 2024.) Kulttuurinen moninaisuus tulee nähdä varhaiskasvatuksessa yhteisenä voimavarana (Opetushallitus 2022, 26).

KULTTUURISTA MONINAISUUTTA VOIDAAN TUKEA TAITEEN KAUTTA

Kulttuurisen moninaisuuden toteutuminen on varhaiskasvatuksessa tärkeä tavoite ja sen tukemiseen tarvitaan uusia näkökulmia ja osaamista. Taidekasvatus on yksi oivallinen keino tukea varhaiskasvatuksen kulttuurista moninaisuutta.

Inkeri Ruokonen (2023) määrittelee moninaisen taidekasvatuksen sillaksi, jonka kautta eri kieli ja kulttuuritaustoista tulevat lapset voivat toimia yhteistyössä. Ruokonen mainitsee, että taiteiden luoma silta voi olla ensimmäinen yhdistävä tekijä vuorovaikutuksen synnylle. Erilaisten luovien ilmaisukeinojen kautta lapsi voi kertoa tunteistaan ennen yhteisen kielen syntymistä. Moninaisen taidekasvatuksen tavoitteena onkin rohkaista lasta eri kulttuurien taiteisiin alkaen lapsen omasta kulttuuriperinnöstä ja laajentaen tutustumista myös muun ryhmän lasten ja aikuisten kulttuuriperimästä kumpuaviin taide-elämyksiin.

YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksen artikkelissa 31 todetaan että lapsella on oikeus levätä, leikkiä ja viettää vapaa-aikaa sekä lapsella on oikeus tutustua taiteeseen ja kulttuuriin (Yleissopimus lasten oikeuksista). Kulttuuriseen oikeuteen liittyy myös vastavuoroisuuden näkökulma. Sen lisäksi että lapsella on oikeus ajatteluun ja kulttuuriin, lapsella on myös velvollisuus kunnioittaa toisten ajatuksia ja periaatteita. (Lapsiasiavaltuutettu 2020.) Tätä vastavuoroisuutta opitaan varhaiskasvatuksessa ja samalla opitaan myös kulttuurista moninaisuutta.

Jokaisella lapsella on oikeus kulttuuriin ja taiteisiin ja erityisen vahvasti lapsen toimijuus toteutuu kulttuurin ja taidetoiminnan kautta (Iivonen 2022). Ruokosen (2020, 6-9) mukaan taiteet kaikessa laajuudessaan voidaan nähdä varhaiskasvatuksessa yhteisenä kielenä, jonka tuomassa kulttuurisessa rikkaudessa voidaan viestiä erilaisten, esimerkiksi kulttuuristen tai sosiaalisten raja-aitojen ylitse. Taiteet ja taidekasvatus välittävät kulttuurista ymmärrystä ja taiteen kautta opitaan arvostamaan toisia ihmisiä. Kun lapsi tutustuu muihin kulttuureihin ja taiteeseen hänen ymmärryksensä moninaisuudesta lisääntyy ja oman kulttuurin kokemisen myötä toisaalta myös lapsen oma identiteetti vahvistuu varhaiskasvatuksen taidekasvatuksen kautta. Taidekasvatus rakentaa varhaiskasvatuksessa yhteisöllisyyttä ja taiteisiin liittyvät kommunikointimuodot edistävät yhteistä ymmärrystä esimerkiksi yhteisen musisoinnin muodossa. Toisaalta varhaiskasvatuksessa lapset rakentavat myös omaa lapsuuden kulttuuriaan, luovat omia salaisia maailmojaan taiteen keinoin, jota kasvat-tajien ja aikuisten tulee tukea ja vaalia. (Ruokonen 2020, 6–9.)

LUODAAN ITSE LASTEN MUSIIKKIKULTTUURIA!

Koulutuksessa yhtenä kantavana teemana oli lapsen oikeus omaehtoiseen musiikilliseen ilmaisuun ja sitä kautta oikeus myös luoda omannäköistään kulttuuria. Taustalla vaikuttaa oppimiskäsitys, jossa lapset kasvavat, kehittyvät ja oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa. Oppiminen on kaikkialla tapahtuvaa, kokonaisvaltaista ja sisältää myös taiteeseen ja itseilmaisuun liittyvän toiminnan (Opetushallitus 2022). Tässä ajatusmallissa lapsi ei ole ainoastaan kulttuurisen toiminnan kohde ja käyttäjä vaan myös aktiivinen toimija ja oman kulttuurinsa luoja ja rakentaja. Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022) korostavat, että lasten mahdollisuus taiteen ja kulttuurin kokemiseen edesauttaa lasten kykyä käyttää ja omaksua jo olemassa olevaa kulttuuria sekä tuottaa kulttuuria itse. Lapsia ei siis nähdä ainoastaan tekojen kohteena, vaan aktiivisina kulttuurisina toimijoina, jotka myös vaikuttavat ympäristöönsä. (Opetushallitus 2022.) Rusasen (2014, 21) mukaan lasten oma kulttuuri muodostuu lasten tuottamista toiminnoista, joita jaetaan vertaisryhmän kanssa vuorovaikutuksessa toimien.

Suomalainen varhaiskasvatus pohjautuu lapsikäsitukseen, joka painottaa aktiivista ja osallista käsitystä lapsista ja lapsuudesta. Lapsilla on oikeus leikkiin, oivaltamiseen ja osallisuuteen. Lapsille tulee tarjota Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2022) mukaisesti oppimisen osa-alueita monipuolisesti tukevaa pedagogista toimintaa, joka mahdollistaa ilmiöiden ja asioiden laaja-alaisen oppisen. Lapsen tulee saada toimia innostavassa, tutkimista ja oppimista edistävässä ympäristössä. Lapsilla on oikeus saada myös sopivaa ohjausta ja tukea oppimiseensa. (Opetushallitus 2022.) Varhaiskasvatuksessa on vahvasti läsnä ajatus lapsesta aktiivisena toimijana ja päättäjänä omaa elämäänsä koskevilla asioilla (Prout & James 1997).

Musiikkia kuten muitakin taidemuotoja voi tarkastella monesta ei lähtökohdasta käsin. Usein lapset nähdään musiikin vastaanottajina, kuluttajina tai heille räätälöidyn musiikin käyttäjinä. Vähemmälle huomiolle jää lasten oma musiikillinen ilmaisu, jolla tässä tarkoitetaan sitä, että lapsi saa mahdollisuuden itse kehittää ja kokeilla, soveltaa ja käyttää musiikkia itseilmaisunsa yhtenä välineenä ja muotona.

Varhaiskasvatuksessa musiikillisen ilmaisun yhtenä tavoitteena onkin innostaa ja rohkaista lapsia monipuoliseen musiikilliseen ilmaisuun. Lapset saavat kokemuksia ja valmiuksia laulamisesta, soittamisesta, lorutuksesta ja musiikin kuuntelusta sekä liikkumisesta musiikin mukaan. (Opetushallitus 2022, 45.) Valmiuksien myötä myös innostus ja rohkeus oman musiikillisen ilmaisun toteuttamiseen kasvaa. Silloin musiikki kietoutuu vahvasti myös leikkiin, kuvitteluun ja kokemuksellisuuteen.

Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa -koulutuksessa avattiin ovia lasten omaehtoisen musiikillisen ilmaisun tukemiseen tuoden vahvasti osallisuuden näkökulma mukaan keskusteluun. Lasten osallisuudella tarkoitetaan tässä ajatusta lapsesta aktiivisena toimijana, joka itse luo omaa kulttuuriaan erilaisten ilmaisukeinojen kautta. Musiikillinen ilmaisu on yksi tapa lapsille ominaisen kulttuurin tuottamiseen. Mitä tämä lapsille ominaisen kulttuurin tuottaminen sitten käytännössä voisi tarkoittaa?

Kaiken lähtökohtana on kasvattajan herkkyyys havainnoida ja ottaa vastaan lasten tuottamia ideoita ja impulsseja ja mahdollistaa lasten omaehtoinen musiikillinen ilmaisu. Lasten omaa kulttuuria voi syntyä mistä vain! Spontaania musiikkikulttuuria voi syntyä ruokailua odottaessa ruokaräppeinä, pukemistilanteessa pukemislorujen muodossa, hiekkalaatikolla istuessa rummutusrytmeinä. Lasten omaa musiikkikulttuuria ovat lisäksi esimerkiksi lasten omat harjoitellut tai spontaanit musiikki- tai tanssiesitykset, laulut, räpit, soittimilla musisointi, musiikista syntyneet maalaukset tai tarinat.

Lasten omaehtoinen musiikillinen ilmaisu ei kuitenkaan synny tyhjiöstä, siihen tarvitaan innostusta sekä virikkeitä ja usein lasten omat jutut ovatkin muunnoksia esimerkiksi jostakin yhteisesti opitusta laulusta tai leikistä tai median tarjonnasta napatuista virikkeistä. Lapset muokkaavat kuulemaansa ja näkemäänsä yhdessä uudeksi oman kulttuurinsa tuotteeksi, josta syntyy lasten omaa ainutlaatuista kulttuuria, jonka tulisi varhaiskasvatuksessa olla yhtä tärkeää kuin lapsille tuotettu ja kohdennettu kulttuuri.

Lasten omaehtoinen kulttuurin tuottaminen tarvitsee myös aikuisten tukea. Karvin raportissa (Juutinen ym. 2021, 6) todetaan että lasten mahdollisuus monipuoliseen taiteelliseen kokemiseen on aikuisten vastuulla. Aikuisten tulee tarjota lapsille mahdollisuuksia ilmaista itseään eri tekniikoilla ja materiaaleilla sekä tarjota monipuolisia taiteellisia ja esteettisiä kokemuksia. Lisäksi aikuisten tulisi mahdollistaa lapsille tilaisuuksia ajatusten ja kokemusten jakamiseen taiteen äärellä.

Kasvattajilta vaaditaan erityistä taitoa ymmärtää lasten oman tekemisen merkitys ja kyky hetkittäin kulkea lasten rinnalla, yhdessä musiikkia tehden. Lasten omaehtoinen musiikillinen ilmaisu edellyttää monipuolista altistumista musiikin kokemiselle ja tekemiselle sekä kykyä nähdä merkityksellisenä myös se, että lapset saavat siihen mahdollisuuden.

Lasten osallisuutta ja aktiivista toimijuutta tukeva kasvattaja tunnistaa tämän näkökulman ja hänen on helppo heittäytyä lasten kanssa yhdessä tutkimaan musiikillisen ilmaisun monia polkuja. Käsitys lapsesta ja lapsuuden ainutlaatuisuudesta, ymmärrys musiikista ja sen moninaisuudesta sekä leikin, luovien menetelmien ja musiikin yhteenkietoutuneisuus, ovat kaikki teemoja, joiden avulla taitava kasvattaja tukee varhaiskasvatuksessa lasten omaehtoista musiikillista ilmaisua.

Lähteet

Iivonen, E. 2024. [Jokaisella lapsella on oikeus kulttuuriin ja taiteisiin](#). Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto. Haettu 24.1.2024.

Juutinen, J. Siippanen, A., Marjanen, J., Sarkkinen, T. Lunkvist, M., Mykkänen, A., Raitala, M., Rissanen, M.-J., Ruokonen, I. 2021. [Pedagogisia jatkumojia ja ilmaisun iloa! Viisivuotiaiden pedagogiikka ja taito ja taidekasvatuksen nykytila varhaiskasvatuksessa](#). Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Haettu 19.1.2024.

Opetushallitus. 2022. [Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet](#). Määräykset ja ohjeet 2022:2. Haettu 17.1.2024.

Opetushallitus 2024. [Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus](#). Haettu 19.1.2024.

Prout, A. & James, A. 1997. A new paradigm for the sociology of childhood? Teoksessa James, A. & Prout, A. (Eds.) Constructing and reconstructing Childhood. London: Falmer Press.

Ruokonen, I. 2020. [Varhaiskasvatuksen taidekasvatus. Leikkiä, lumousta, oppimista ja hyvää elämää \(pdf\)](#). Varhaiskasvatuksen opettajien liitto. Haettu 25.2.2024

Ruokonen, I. 2023. [Kulttuurisesti moninainen varhaiskasvatuksen taito- ja taidekasvatus](#). Videotallenne. Kansallisen arviointiosaamisen verkosto Kaaro. Haettu 24.1.2024.

Rusanen, S., Kuusela, M., Rintakorpi, K., & Torkki, K. 2014. Musta tuntuu punaiselta: Kuvataiteellinen toiminta varhaisiässä. Lasten keskus : Kirjapaja.

Lapsiasiavaltuutettu. 2020. [Tunnetko lasten oikeudet? \(pdf\)](#). Haettu 24.1.2024.

[Yleissopimus lapsen oikeuksista. 60/1991](#). Haettu 24.1.2024.

Kasvattajien mottoja

“

Anna mielikuvituksen viedä ja luota lapsiin! Into ja innostus on tarttuvaa!

“

Pieni kaaos ja lasten riemunkiljahdukset kertovat onnistuneesta projektista.

“

Musisoiva varhaiskasvatus on lahja lapselle, hänen läheisilleen ja lisää myös omaa työhyvinvointia. Jokaisena päivänä voi laulaa, soittaa, taputtaa, kuunnella, tanssia, lorutella, rytmitellä, hytkytellä, ja/tai jammailla ja rallatella jotakin, vaikka kuinka kaottinenkin tai ei suunnitelman mukainen tai epä-ideaali päivä olisikin.

“

Ole läsnä, tarkkaile ja kuuntele lasten puheita ja puuhia. Sieltä tuli nytkin monta lisäidea projektiiin.

“

Tärkeintä on se, että kaikki tekevät parhaansa ja nauttivat tekemisestä.

“

Avataan siivet yhdessä ja lennetään seikkailuun!

Osa 2

Työpajatoimintaa ja musiikillisten tehtävien satoa

Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa -koulutus koostui lähiopetuksena toteutetuista työpajoista, verkkotapaamisista, joissa kokoonnuimme musiikillisten teemojen äärelle sekä itsenäisesti omilla työpaikoilla toteutettavista oppimistehtävistä.

Työpajoissa osallistujat pääsivät kokeilemaan ja kokemaan yhdessä erilaisia musiikin työtapoja ja heittäytymään tarinallisuuden kautta moniaistiseen musiikilliseen toimintaan. Koulutuksessa osallistujien oppimisen tueksi ja musiikin työtapojen käytännönsoveltamisen mahdollistajaksi kehitettiin erilaisia oppimistehtäviä. Oppimistehtävien kautta koulutuksessa opitut asiat tulivat myös osallistujien oman lapsiryhmän ja työyhteisön hyödyksi, ja lähtökohtana oli, että oppiminen tehostuu, kun uusia asioita pääsee heti soveltamaan päiväkodin arjessa.

Tässä osiossa kuvaamme musiikin työtapoja, jotka olivat keskeinen sisältö työpajapäivissä sekä tarinallisuutta, joka kietoi musiikin työtavat osaksi eheyttävää projektityöskentelyä. Lisäksi kuvaamme lyhyesti koulutuksen aikana toteutettuja tehtäviä ja niiden kautta opittua.

3 Musiikin työtapoja varhaiskasvatuksessa

Anne Eskelinen

LAULAMISTA JA ÄÄNENKÄYTTÖÄ, soittamista, kuuntelemista ja musiikkiliikuntaa kutsutaan musiikin työtavoiksi, joiden kautta musiikkia voidaan käyttää monipuolisesti varhaiskasvatuksen arjessa (ks. Lindeberg-Piiroinen & Ruokonen 2017). Varhaiskasvatuksessa lapsille tulisi tarjota mahdollisuuksia ilmaista itseään musiikin työtapojen avulla yhdistäen eri taidemuotoja, kuten musiikkia, kuvallista ilmaisua ja draamaa eheyttäväksi projektimaisiksi kokonaisuuksiksi. Elämyksellinen toiminta vahvistaa lapsen suhdetta ja kiinnostusta musiikkia kohtaan ja rohkaisee lasta käyttämään luovuuttaan ja mielikuvitusta. (Opetushallitus 2022.)

Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa -koulutuksen työpajapäivinä osallistujat pääsivät kokemaan musiikin työtapoja monipuolisesti kouluttajien ohjaamissa työpajoissa. Alla on kuvattu eri työtapojen mahdollisuuksia ja ideoita siitä, miten niitä voidaan lasten kanssa käyttää varhaiskasvatuksessa. Mitä enemmän voimme kasvattajina hyödyntää eri työtapoja ja yhdistellä niitä toisiinsa sekä muihin luovan toiminnan muotoihin, sitä vahvemmin jokainen lapsi pääsee mukaan musiikin taikapiiriin ja kasvamaan musiikissa, musiikista ja musiikin avulla (ks. Ruokonen 2016).

LAULUN LAINEILLA

Laulamisen ja loruttelun on todettu vaikuttavan lapsen kielellisen ilmaisun ja sanavaraston kehittymiseen merkittävästi (Linnavalli & Huotilainen 2022). Kasvattajan rooli ja malli laulamiseksi on tärkeä varsinkin pienen lapsen elämän alkutaipaleilla. Jos aikuinen laulaa ja loruttelee vauvalle, lähtee vauva pian mielellään mukaan yhteiseen leikkiin omalla tavallaan äänitelemällä säveliä matkien. (Torppa, Virtanen, Kostianen &

Partanen 2020.) 2–3-vuotiaan lapsen äänielimistö on jo sen verran kehittynyt, että hän pystyy laulamaan tunnistettavasti lyhyitä lauluja tai laulujen kertosakeitä. Vähitellen äänielimistön ja keuhkojen kehittyessä lapsen äänialue laajenee ja noin 6–7-vuotiaana lapsi pystyy jo laulamaan lauluja, jotka ovat sävelalueeltaan suhteellisen laajoja. (Lindeberg-Piironen & Ruokonen 2017.)

Erilaiset äänileikit, -improvisoinnit ja kahden-kolmen sävelen laajuiset pienet ”lällätyslaulut” innostavat lasta käyttämään ääntään ja kokeilemaan erilaisia äänellisiä ilmaisutapoja. Koulutuksen työpajapäivinä ääni-ilmaisua kokeiltiin ja harjoiteltiin erilaisten improvisointitehtävien avulla eläytyen esimerkiksi eläimiksi tai autoiksi ja varhaiskasvatukseen soveltuvia uusia lauluja leikki- ja soitto-ohjeineen päästiin oppimaan kouluttajien kanssa. Työpajapäivien aikana todettiin, että musiikissa leikin sekä luovuuden keinoin lapsen laulaminen vahvistuu. Laulamisen avulla tuetaan samalla myös lapsen kielellistä ilmaisua. Se, että lapsiryhmä kykenee laulamaan laulua samalta säveltasolta yhteisessä rytmissä, vaatii lapsilta jo paljon eli tarvitaan taitoa kuunnella muita ja kykyä keskittyä yhteiseen tekemiseen. Nämä taidot kehittyvät lapsiryhmässä kannustavassa ilmapiirissä ja säännöllisten yhteisten musisointitietkien kautta.

SOITA SORMILLA!

Lapselle luontainen tapa osallistua musisointiin on yhtyä siihen keho-soittimin eli esimerkiksi laulun rytmisiä taputtamalla, tömistäen tai peppua hytkytellen. Näin jokainen voi liittyä mukaan musiikilliseen ilmaisuun ja ryhmän yhteiseen toimintaan soittamalla omalla kehollaan. Sen lisäksi, että yhdessä soittaminen vahvistaa ja tukee lapsen sosiaalista kehitystä, se kehittää esimerkiksi lapsen motorisia taitoja, koordinaatiokykyä sekä hieno- että karkeamotorisia taitoja (Seppänen & Lindeberg-Piironen 2017).

Soittaminen yksinkertaisuudessaan voi olla kokeilemista ja kuuntelua – minkälaisia ääniä eri esineistä lähtee, miten niitä voi käyttää eri tavoin hassunkurisillakin tavoilla erilaisten äänten aikaansaamiseksi. Koulutuspäivien aikana kokeiltiin soittamista erilaisilla esineillä, esimerkiksi ämpäreillä ja pahvimukeilla sekä tietysti myös omalla keholla tai oikeilla (rytmi)soittimilla. Äänikokeilujen jälkeen etsittiin soittamalla yhteistä sykettä ja koettiin yhteissoiton riemua, kun päästiin säestämään rummuilla laulua. Ryhmissä tehtiin myös hienoja äänimaisemia, jossa eri soittimilla oli oma roolinsa ja merkityksensä tarinan tunnelmien kuvaamisessa.

Koulutuksessa pohdittiin yhdessä ja jaettiin kokemuksia siitä, miten helppoa onkaan käyttää päiväkodilla rumpuina jugurtti- tai hiekkäämpäreitä tai rytmikapuloina metsästä yhdessä lasten kanssa haettuja keppejä. Suuri ilo lapselle syntyy juuri itse keksittyjen soittimien kautta. Kapellimestarileikissä yksi lapsista on kapellimestari, joka näyttää käsillään ohjaten soitetaanko hiljaa vai voimakkaasti, hitaasti vai nopeasti. Ryhmässä todettiin, että yksinkertainen musiikkileikki soittimilla voi sisältää musiikillisten tavoitteiden lisäksi monia lapsen kokonaisvaltaisia kasvua tukevia tavoitteita, kuten motorista kehitystä tukevia tai itsesääätelytaitoja kehittäviä tavoitteita.

MUSIIKKILIIVUNNAN MATKASSA

Lapselle on luontevaa tutustua musiikkiin musiikkiliivunnan kautta. Liikkeen avulla lapsi saa kosketuksen ympäröivään maailmaan, ja se on luonteva tapa lapselle ilmaista itseään ja reagoida musiikkiin. Musiikkiliivunna luovan ilmaisun, laululeikkien ja tanssin muodossa tukee lapsen kehonhallintaa ja -hahmottamista. Se myös kehittää sekä vahvistaa motorisia taitoja samalla kun lapsi oppii nauttimaan koko kehollaan musiikista. (ks. Juntunen, Perkiö & Simola-Isaksson 2010.) Torpan ym. (2020) mukaan tanssissa yhdistetään kuultu musiikki

suunniteltuihin liikkeisiin, jolloin liikkeiden ajoittaminen musiikkiin on keskeistä. Tämä voi kehittää lapsen toiminnanohjaustaitoja, jolla puolestaan on merkitystä lapsen kielelliseen kehitykseen.

Musiikkiliikunnassa voivat yhdistyä aktiivinen musiikin kuunteleminen ja luova liikkuminen musiikilliseksi ilmaisuksi. Luovassa musiikillisessa ilmaisussa kehollisuuden kautta koetaan miltä musiikki tuntuu ja voidaan myös miettiä, mitä mielikuvia kuunneltava musiikki herättää ja miten mielikuvia voisi ilmaista liikkeen kautta. Soittimena musiikkiliikunnassa on oma keho ja sen liike sekä liikkeen suunta, voima ja nopeus. (Seppänen, Tarvonen & Lindeberg-Piiroinen 2017.)

Työpajapäivinä musiikin mukaan liikuttiin ohjatusti kouluttajien suunnitteleminen tanssien muodossa tai liikkeitä improvisoitiin tai tansseja suunniteltiin yhdessä. Liikkeelle lähdettiin yksinkertaisista musiikin mukaan kävelyn ja pysähdyksen harjoittelusta sekä ohjeiden seuraamisesta. Kuunneltiin musiikista tai laulun sanoista, miten voidaan liikkua yksin, parin kanssa tai pienryhmissä keksien yhdessä liikkeitä musiikkiin. Musiikin mukana harjoiteltiin liikkumaan eri tavoin – korkealla, matalalla, kipittämällä, hiipimällä, hyppimällä tai loikkimalla. Yhdessä muisteltiin myös perinteisiä laululeikkejä, joista lapset ja myös aikuiset innostuvat ja jotka vuodesta toiseen säilyvät tärkeinä yhteisinä musisoinnin muotoina.

KESKITYTÄÄN KUUNTELEMAAN

Kuunteleminen on lähtökohta kielenkehitykselle ja kuuntelua tarvitaan vuorovaikutustilanteissa sekä asioiden oppimisessa (Välimaa & Haapala 2020). Kuuntelukykyä voidaan hermistää ja harjaannuttaa erilaisten musiikillisten elämysten kautta. Kuuntelu voi olla keskittynyttä, tiettyjen asioiden havaitsemista musiikista tai musiikkia voidaan kuunnella luovasti mielikuvia ja tunteita herätellen. (Lindeberg-Piironen 2017.)

Musiikin kuuntelulla on tärkeä rooli myös rentoutumisessa ja keskittymisessä tähän hetkeen. Rauhoittavan musiikin kuuntelu tai hiljentyminen kuuntelemaan ympäristön ääniä on vastapainoa aktiiviselle toiminnalle ja monille ulkopuolisille ärsykkeille. Lapsen tulisi saada kokea myös hiljaisuutta ja rauhoittumisen hetkiä hällinän vastapainona osana päiväkodin arkea. (Lindeberg-Piironen 2017.)

Kuuntelemista voidaan opetella kokonaisvaltaisen kuuntelun keinoin reagoimalla esimerkiksi keholla musiikista kuuluviin ääniärsykkeisiin. Koulutuksessa tanssittiin muun muassa karhutanssia, jossa musiikista piti erottaa, milloin isot karhut tanssivat painavin ja hitain askelin sekä milloin pienet karhut tanssivat puolestaan nopein kipittävin askelin. Tanssin aikana musiikkia piti kuunnella aktiivisesti ja tarkkaavaisesti keskittyen. Luova musiikin kuuntelu puolestaan tarjosi mahdollisuuden ilmaista musiikista esiin nousevia mielikuvia tai tunteita eri tavoin, esimerkiksi maalaamalla, liikkumalla tai soittimin. Hyvä on myös muistaa, että kokonaisvaltainen yhdessä musisointi perustuu kuuntelemiseen ja keskittymiseen yhteisen tekemisen äärelle.

LOPUKSI

Musiikin monipuoliset työtavat rikastuttavat yhteisiä musiikkihetkiä ja eheyttävää toimintaa. Yhdessä laulaminen, soittaminen, kuunteleminen tai tanssiminen tukevat lapsen psykososiaalista kehitystä ja vahvistavat yhteenkuuluvuuden tunnetta lapsiryhmässä (Torppa ym. 2020).

Laura Huhtinen-Hildén (2017) pohtii artikkelissaan, että jokainen musiikkihetki on yhteinen seikkailu, jossa kasvattaja tarjoaa erilaisia oppimisen ja kokemisen polkuja lapsille. Suunnitelmallisuus, mutta toisaalta hetkessä eläminen, ”pedagoginen improvisointi”, ovat kasvattajan toiminnan kulmakiviä elämyksellisessä pedagogisessa toiminnassa. Kasvattajan kyky ottaa vastaan impulsseja ryhmältä ja toimia ryhmän ehdoilla luo mahdollisuuden käyttää musiikin työtapoja luovasti pedagogisessa toiminnassa. (Huhtinen-Hildén 2017.)

Musiikkitoiminnan tulisi varhaiskasvatuksessa olla lapsen ikätasoon ja kehitystasoon soveltuvaa ja lapsen kiinnostuksen kohteista kumpuavaa. Kasvattajan on tärkeää valita työtapoja, joiden avulla jokaisen lapsen on mahdollista kasvaa ja kehittyä tasapainoiseksi luovaksi persoonaksi.

Lähteet

Huhtinen-Hildén, L. 2017. Elävänä hetkessä – suunnitelmallisuus ja pedagoginen improvisointi. Teoksessa Lindeberg-Piiroinen, A. & Ruokonen, I. (toim.) 2017. Musiikki varhaiskasvatuksessa -käsikirja. Tallinna: Classicus Oy, 389–407.

Juntunen, M-L., Perkiö, S. & Simola-Isaksson, I. 2010. Musiikkia liikkuen Musiikkiliikunnan käsikirja 1. WSOYpro Oy: Helsinki.

Krokkfors, M. 2017. Laulaminen. Teoksessa Lindeberg-Piiroinen, A. & Ruokonen, I. (toim.) 2017. Musiikki varhaiskasvatuksessa -käsikirja. Tallinna: Classicus Oy, 143–178.

Lindeberg-Piiroinen, A. 2017. Musiikin kuuntelu. Teoksessa Lindeberg-Piiroinen, A. & Ruokonen, I. (toim.) 2017. Musiikki varhaiskasvatuksessa -käsikirja. Tallinna: Classicus Oy, 179-212.

Lindeberg-Piiroinen, A. & Ruokonen, I. 2017. Lapsi ja musiikki. Teoksessa Lindeberg-Piiroinen, A. & Ruokonen, I. (toim.) 2017. Musiikki varhaiskasvatuksessa -käsikirja. Tallinna: Classicus Oy, 63–140.

Linnavalli, T. & Huotilainen, M. 2022. Musiikki ja muut taito- ja taideaineet – kokeellisen tutkimuksen tuloksia. Kirjassa Ruokonen, I. (toim.) 2022. Ilmaisin ilo. Käsikirja 0-8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen. PS-kustannus: Jyväskylä, 61–71.

Opetushallitus. 2022. [Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet](#). Määräykset ja ohjeet 2022:2a. Haettu 23.2.2024.

Ruokonen, I. 2016. Esi- ja alkuopetuksen musiikin didaktiikka. Finn Lectura: Helsinki.

Ruokonen, I. (toim.) 2022 Ilmaisin ilo. Käsikirja 0-8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen. PS-kustannus: Jyväskylä.

Seppänen, E. & Lindeberg-Piiroinen, A. 2017. Soittaminen. Teoksessa Lindeberg-Piiroinen, A. & Ruokonen, I. (toim.) 2017. Musiikki varhaiskasvatuksessa – käsikirja. Classicus: Tallinna, 213-272.

Seppänen, E., Tarvonen, L. & Lindeberg-Piiroinen, A. 2017. Musiikkiliikunta. Teoksessa Lindeberg-Piiroinen, A. & Ruokonen, I. (toim.) 2017. Musiikki varhaiskasvatuksessa – käsikirja. Classicus: Tallinna, 273–304.

Torppa, R., Virtanen, P., Kostiainen, K. & Partanen, E. 2020. Musiikki ja lapsen kielen kehitys. Teoksessa Niemitalo-Haapola, E., Haapala, S. & Ukkola, S. (toim.) 2020. Lapsen kielenkehitys - Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. PS-kustannus: Jyväskylä.

Välilmaa, T. & Haapala, S. 2020. Kuuntelutaidot. Teoksessa Niemitalo-Haapola, E., Haapala, S. & Ukkola, S. (toim.) 2020. Lapsen kielenkehitys - Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. PS-kustannus: Jyväskylä.

Kasvattajien mottoja

“

Kun ei kysellä liikoja, niin asioita vaan tapahtuu ja homma toimii!

“

Opeta, niin opit itse samalla.

“

Erilaisuus on rikkaus ja oikeus.

“

Hassuttelemalla pelot ja jännitys hälvenee!

“

Leikin voima!

“

Luonnossa on ihanaa!

“

Yhdessä lapset ovat luovuuden ja inspiraation lähde.

4 Tarinallisuus ja moniaistisuus projektityöskentelyssä

Anu Hagman

MUSIIKILLINEN ILMAISU VARHAISKASVATUKSESSA -koulutuksessa tavoitteena oli rohkaista ja innostaa osallistujia kokeilemaan musiikin työtapojen lisäksi monipuolisesti eri luovia menetelmiä sekä tarinallisuutta ja moniaistista toimintaa omissa lapsiryhmissä osana varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa. Tavoitteena oli, että osallistajat suunnittelevat ja toteuttavat yhdessä lasten kanssa projektin, jossa heittäytyttäisiin tarinallisuuden kautta moniaistiseen musiikilliseen toimintaan.

TARINOIDEN KUDONTAA VARHAISKASVATUKSESSA

Ihminen on perusolemukseltaan tarinallinen olento, meidän identiteettimme ja ymmärryksemme maailmasta rakentuvat pitkälti tarinoiden kautta. Me kerromme tarinoiden kautta asioita itsestämme ja myös maailmasta, jossa elämme. tarinat auttavat meitä jäsentämään elämäämme, ymmärtämään omaa menneisyyttä, käsittelemään tunteita sekä ohjaamaan valintojamme. Tarinallisuuden taika ja lumo lienevät yksi keskeinen syy, miksi me olemme kiinnostuneita kirjallisuudesta ja elokuvista. Ehkäpä laulujen lumo liittyy sävelten lisäksi myös sanoitukseen; laulut kertovat tarinoita, jotka liikuttavat tai puhuttelevat. Tarinallisuus sopiikin tämän vuoksi varsin hyvin lähtökohdaksi varhaiskasvatuksen projektityöskentelyyn, jossa hyödynnetään musiikillista ilmaisua ja muita taidekasvatuksen menetelmiä.

Sadut ja tarinat ovat tärkeitä lapsen kehitykselle useista syistä, mikä varhaiskasvatuksessa hyvin tunnustetaan ja tiedetään. Sadut ja tarinat *kehittävät kieltä ja kielen tajuja*. Sadut ja tarinat altistavat rikkaalle ja monimuotoiselle kielelle, joka auttaa sanaston laajentumiseen ja puheen kehitykseen. Sadut ja tarinat myös *ruokkivat mielikuvitusta ja luovuutta*. Tarinoiden maailmassa on tilaa lapsen omille ajatuksille, oivalluksille, lei-

kille ja mielikuvituksen lennolle. Sadut ja tarinat auttavat myös *tunteiden tunnistamista ja ymmärtämistä sekä myötätunnon kehittymistä*. Satujen kautta voidaan saada ymmärrystä vuorovaikutuksesta, kaveritaidoista, yhteistyön tärkeydestä ja muista sosiaalisista taidoista. Sadun maailmaan eläytymällä lapsi voi myös käsitellä omia tunteitaan turvallisesti. (ks. Toivonen 2022; Aerila & Kauppinen 2020.)

Sadut ja tarinat käsittelevät usein myös *eettisiä tai moraalisia kysymyksiä*, kuten hyvän ja pahan – tai oikean ja väärän – teemoja ja auttavat siten lasta hahmottamaan eettisiä arvoja ja käsityksiä maailmasta. Tarinoiden punominen, niiden seuraaminen ja hahmojen ja tapahtumien ymmärtäminen voi myös auttaa lasta kehittämään *kognitiivisia taitoja*, kuten muistia, havainnointia tai ongelmanratkaisua. Sadunkuuntelu voi myös rauhoittaa ja opettaa keskittymistä. Sadut ja tarinat hoitavat lasta. Hoitava sadun maailma on selkeästi kuvitteellinen, mutta saduissa voidaan kuitenkin kohdata samanlaisia ongelmia, kuin tosielämässä. Näin tarinallinen kehys voi antaa ongelmanratkaisu- tai toimintamalleja myös oikeaan elämään. (ks. Toivonen 2022.)

Linkki tarinoiden ja varhaiskasvatussuunnitelman (Opetushallitus 2022) välillä on selkeä. Varhaiskasvatukseen laaja-alaisen osaamisen tavoitteet, kuten ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu sekä osallistumisen ja vaikuttamisen taidot vahvistuvat luontevasti satujen ja tarinoiden maailmassa.

MITEN LOIKATA YHDESSÄ TARINAN SISÄÄN?

Tarinallisuutta voi hyödyntää muutoinkin kuin satuja lukemalla. Tarinoita voi elävöittää monin eri tavoin ja tarjota lapsille mahdollisuuden osallistua, oppia ja oivaltaa sekä kuljettaa tarinaa yhdessä eteenpäin monipuolisesti tarinaa maustamalla. Eri aistitoimintojen hyödyntäminen tai draamakasvatuksen maailmasta tuttu prosessidraama ovat mainioita esimerkkejä asiasta.

Tarinaa voidaan yhdistää moniaistisuutta eli eri aistitoimintoja ruokkivia elementtejä ja siten monipuolistaa ja vahvistaa tarinankerrontaa. *Asento, liike- ja tasapaino* voidaan aktivoida liikkumalla, tanssimalla ja leikkimällä, vaikka tarinan hahmojen liikkeiden mukaan. *Kuulo* voidaan aktivoida rakentamalla erilaisia tarinaan liittyviä äänimaisemia joko suulla tai kehorummattelulla tai vaikkapa soittimin. Voidaan myös kuunnella sadun maailmaan virittävää musiikkia, tunnistaa ja erotella erilaisia ääniä. *Näkö* voidaan aktivoida tekemällä valintoja materiaalien suhteen; oppimisympäristöä voidaan elävöittää kankain, rekvisiitoin tai heijastaen kuvia tai videokuvaa esimerkiksi seinälle. *Tunto* voidaan aktivoida erilaisin materiaalein; voidaan tunnustella karheita, pehmeitä, pörröisiä, kylmiä tai lämpimiä materiaaleja, voidaan repiä, raaputtaa tai muovailta tarinaan liittyviä elementtejä yhdessä. Myös *haju- ja makua* voidaan aktivoida käyttämällä tuoksupurkkeja tai maistamalla asioita. Miltähän maistuisi esimerkiksi noidan piparkakkutalon palanen? (ks. Hagman & Eskelinen 2020.)

Koulutuksen työpajapäivinä tutustuttiin Laurea-ammattikorkeakoulun kehittämään Aistien-menetelmään, jonka lähtökohdana on eri aistien eli moniaistisuuden hyödyntäminen vuorovaikutuksen, hyvinvoinnin ja oppimisen edistämiseksi. Aistien-menetelmän keskeinen ydin on Aistien-tila, jossa tarjotaan elämyksiä kaikille aisteille ja tila voidaan rakentaa eri teemoihin sopivaksi eri kohderyhmille. (ks. Rätty, Sivonen, Saarela & Laurikainen 2015; Rätty & Wikström 2022.) Koulutuksen aikana Aistien-tilan ideaa moniaistisuudesta käytettiin elävöittämään esimerkiksi vedenalaista maailmaa videokuvan, äänimaiseman ja tuntoaistin aktivoimisen avulla. Voit halutessasi tutustua Aistien-menetelmään seuraavien linkkien kautta:

- [Linkki suomenkieliseen oppaaseen \(2015\)](#)
- [Linkki englanninkieliseen oppaaseen \(2022\)](#)

Draamakasvatuksen maailmasta tuttu *prosessidraamatyöskentely* taipuu erinomaisen hyvin myös varhaiskasvatukseen. Lyhyesti ja ytimekkäästi kuvattuna prosessidraama antaa mahdollisuuden tutkia jotain ilmiötä, aihetta tai teemaa yhteisen draamatyöskentelyn kautta. Draamatyöskentelyn pohjalla on usein tarina tai teksti, josta saadaan ideoita fiktiiviseen maailmaan ja rooleihin, joiden kautta teemaa voidaan yhteisesti tutkia. Työskentely rakentuu tämän fiktiivisen kehystarinan ympärille. (ks. Öystilä 2019, 164–165.) Hyvässä tarinassa on usein myös selkeä dramaturginen rakenne; alku, keskikohta ja loppu – ja työskentelyssä usein etsitään ratkaisuvaihtoehtoja johonkin pulmaan tai ongelmaan.

Draamatyöskentely vahvistaa lapsen *itseilmaisua* – muutoinkin kuin vain puheen muodossa. Ja yhteistoinnillisuutensa vuoksi draama vahvistaa myös *kaveri- ja empatiataitoja*. Draaman maailma tarjoaa leikkisän, fiktiivisen alustan tai tilan asioiden tarkasteluun, tutkimiseen ja ihmettelyyn – se kutsuu heittäytymään yhteiseen seikkailuun. Draamatyöskentely onkin luontainen tapa oppia ja erilaisiin rooleihin eläytymällä voidaan saada tarinaan moninäkökulmaisuuksi ja elävyyttä. Prosessidraamatyöskentelyssä ei siis ole kyse näytelmien tekemisestä, vaan ryhmän yhteisestä seikkailusta sadun maailmassa. (ks. Hagman & Eskelinen 2020.)

Koulutuksen työpajapäivissä koulutettavat saivat kokea tarinallisuutta ja musiikillista ilmaisuja prosessidraamatyöskentelyn kautta. Tarinoiden maailmaan päästiin kulkemaan ja sukeltamaan moniaistisen toiminnan siivittämänä. Työpajapäivinä kehiteltiin myös eteenpäin osallistujien ideoita, miten projektityöskentelyä voisi elävöittää lapsiryhmässä eri keinoin. Seuraava vinkkilista oli apuna osallistujilla, kun he lähtivät suunnittelemaan omaa projektia eteenpäin lasten kanssa:

Kun projektin teema on valittu, pohdi:

- Löytyykö teemaan sopivaa **laulua**?
- **Taustatarinaa** – valmista tai sadutettua satua? Sarjakuvaa? Animaatiota?
- Mikä on **maailma**, jossa teemaa voidaan tutkia; oppimisympäristön rakentaminen, moniaistisuuden hyödyntäminen, minkälainen äänimaisema voisi olla?

Herätä kiinnostus toimintaan virittävän ja innostavan alkukoukun avulla. Alkukoukkuja voivat olla:

- **Esineet**, joiden alkuperää ei tiedetä tai ei tiedetä mitä ne ovat
- **Kirjeet**, joissa voidaan esitellä projektin maailma, päähenkilö, ratkaistava arvoitus tai ongelma, kutsutaan seikkailuun...
- **Pehmoeläimet** tai muut tarinaan liittyvät hahmot
- **Uutinen** lehdessä, itsetehty uutinen
- **Videoitu uutinen**
- **Kuvat tai valokuvat**, piirroskuvat, maalaukset, yhteispiirustukset tai askartelut teemaan virittämiseen
- **Kartat** tai kaaviot
- **Roolityöskentely**; kollektiiviset roolit (esim. tutkijat, salapoliisit, sankarit, taikurit)
- **Arvausleikit, muut pelit tai leikit**
- **Opettaja roolissa**- tekniikka
- Muut **viralliset viestit, päiväkirjat, kirjalliset dokumentit**

Projekteista syntyi valtavien hienojen kokonaisuus, joissa seikkailivat erilaiset satuhahmot tai joissa tutustuttiin luontoon tai luonnon ilmiöihin tai joissa teemana oli esimerkiksi tunteiden ilmaisu. Projektien aiheet muotoutuivat lapsiryhmien omista tavoitteista, tarpeista tai innostuksen kohteista käsin. Koulutuksen aikana syntyneisiin projekteihin voit tutustua Avointen oppimateriaalien kirjastossa koulutuksen nimellä Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa.

Lähteet

- Aerila, J.-A. & Kauppinen, M. 2020.** Taide ja kerronta varhaiskasvatuksessa. Julkaisussa Neitola, M., Aerila, J.-A. & Kauppinen, M. 2020. [Rinnalla - Taide, kerronta ja sosioemotionaalinen oppiminen varhaiskasvatuksessa \(pdf\)](#). Rinnalla-hanke ja Opetushallitus 2018–2020. Viitattu 27.2.2024.
- Hagman, A. & Eskelinen, A. 2020.** [Draamatarinat opetuksessa Vinkkejä lasten draamakasvatukseen](#). Laurea-ammattikorkeakoulu. Laurea Julkaisut 129. Viitattu 27.2.2024.
- Opetushallitus. 2022.** [Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet](#). Määräykset ja ohjeet 2022:2a. Haettu 27.2.2024.
- Räty, M., Sivonen, S., Saarela, J. & Laurikainen, H. 2015.** [Aistien-menetelmä](#). Laurea Julkaisut 44. Haettu 27.2.2024. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-398-2>
- Räty, M. & Wikström, T. 2022.** [Multisensory Space Handbook](#). Laurea Publications 188. Haettu 27.2.2024.
- Toivanen, T. 2022.** "Mennäänkö me taas sinne ruumaan?" – Draaman riemua. Kirjassa Ruokonen, I. (toim.) 2022. Ilmaisun ilo. Käsikirja 0-8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen. PS-kustannus: Jyväskylä, 105-115.
- Öystilä, S. 2019.** Draaman mahdollisuudet ohjaustyössä. Kirjassa Karjalainen, AL. 2019. Luovan toiminnan työtavat Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. PS-kustannus: Jyväskylä.

Kasvattajien mottoja

“

*Ole läsnä ja innostu!
Yksinkertaisista,
pienistäkin ajatuksista
syntyy pienellä vaivalla
aivan huippuhienoja
juttuja.*

“

*Kaikkia teemoja voidaan
käsitellä lapsille mieluisalla
ja hausalla tavalla.*

“

*Musiikki tuo kaikki yhteen ja
on osa arkeamme.*

“

*Yhdessä leikkimällä oppii
parhaiten.*

“

*Kaikki lapset rohkenevat
osallistumaan, jos ideat
syntyvät yhteisistä
ideoista, leikin ja musiikin
kautta hauskaasti välillä
myös hassuttelemalla.*

“

*Lapset innostuvat
tekemisestä, kun aikuinen
innostuu ensin.*

“

Lapsissa on tulevaisuus

5 Musiikillista ilmaisu päiväkodin arkeen

Johanna Holmikari

O PETUSHALLITUKSEN RAHOITAMASSA MUSIIKILLINEN ilmaisu varhaiskasvatuksessa -koulutuksessa tavoitteena oli vahvistaa varhaiskasvatuksen henkilöstön osaamista varhaisiän musiikkikasvatuksesta osana varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa. Tavoitteena oli, että koulutuksen kautta hankittu tieto ja osaaminen siirtyisi jo koulutuksen aikana osaksi päiväkotien arkea. Tässä artikkelissa kuvataan tehtäviä ja projekteja, joita koulutettavat koulutuksen aikana sovelsivat oman lapsiryhmänsä arkeen ja valotetaan minkälaisia oivalluksia ja vinkkejä tehtävistä kertyi osallistujille.

SPONTAANIA MUSISOINTIA

Musiikillisen ilmaisun lähtökohtana varhaiskasvatuksessa voivat olla spontaanit hetket, joissa musiikki on läsnä arjen tilanteissa. Koulutuksen ensimmäisessä tehtävässä osallistujat saivat tehtäväkseen kokeilla musiikin hyödyntämistä lapsiryhmän arjessa spontaanisti matalalla kynnyksellä. Esimerkkejä spontaaneista musisoineista olivat itse keksityt laulut ja lorutellut, pukemistilanteen rallattelut ja odotustilanteen kehorytmittelyt. Spontaanin musisoinnin tehtävä osoitti, että musiikilliselle toiminnalle voi löytyä aika ja mahdollisuus yllättävistäkin hetkistä ja tilanteista, jos sille vain antaa mahdollisuuden ja kasvattaja on valmis heittäytymään tilanteeseen.

MUSIIKILLINEN ILMAISU VARHAISKASVATUKSESSA ON TIIMINYHTEINEN ASIA

Koulutuksen toisessa tehtävässä osallistujien tuli ottaa omassa tiimissään puheeksi musiikin käyttö, sen haasteet ja mahdollisuudet. Osassa lapsiryhmistä musiikki oli läsnä päivittäin monenlaisissa eri toiminnoissa, kun taas toisissa ryhmissä musiikin käyttö oli vähäisempää. Tiimin yhteisen keskustelun myötä muodostui sekä tilannekuva musiikin käytöstä mutta myös suunnitelma sille, millä tavoin musiikillista ilmaisua omassa ryhmässä voisi lähteä kehittämään. Keskustelu avasi kasvattajille oivan mahdollisuuden pohtia lapsiryhmän toiminnan pedagogista kehittämistä.

MUSIIKILLISIA MENETELMIÄ LAPSIRYHMÄN TOIMINTAAN

Koulutuksen kolmantena tehtävänä oli työpajojen innoittamana kokeilla jotakin uusia musiikillisia menetelmiä omassa lapsiryhmässä. Nämä kokemukset kirjattiin yhteiselle keskustelualueelle jaettaviksi. Keskustelualueella kasvattajat kirjasivat vinkkejä erilaisten teemojen käyttämiseen musahetkillä sekä jakoivat erilaisia lauluvinkkejä ja ryhmän suosikkilauluja sekä leikkejä toisille kasvattajille. Seuraavaksi esittelemme joitakin osallistujien jakamia vinkkejä ja heidän tekemiään havaintoja.

Soittimiin ja soittamiseen liittyviä vinkkejä oli paljon, sillä kasvattajien havainto oli, että aina ei tarvita kalliita soittimia yhteiseen musisointiin. Lapsiryhmissä kasvattajat olivat innostuneet hyödyntämään vaikka mitä soittimiksi soveltuvaan kuten lelut ja leikkiastiat. Suurkeittiön kuuden litran ämpärit, syömäpuikot, talouspaperirullat ja tiskiharjat sekä vesipullot taipuvat myös toimiviksi soittimiksi. Eräässä päiväkodissa kasvattajat olivat huomanneet, että pakasterasiat ovat erinomainen rumpu retkikäyttöön, ne mahtuvat limittäin pieneen tilaan ja ovat mukava lisä retkivarustusta.

Kasvattajat olivat kokeilleet erilaisia kehorytmejä ja rummuttelua lapsiryhmissä ja niistä oli innostuttu kovasti ja niitä oli käytetty monin eri tavoin. Kasvattajat lisäsivät taputusrytmejä tuttuihin loruihin esimerkiksi ”Kuka saa lorupussiin kurkistaa” -loruun ja myös tutut laulut saivat päiväkodilla säestyksen kehorytmeillä tai esimerkiksi pahvimukeja rummuttamalla. Voidaankin todeta, että koulutuksen aikana erilaisia rytmityksiä ja riimittelyjä lisättiin paljon päiväkodeissa päivän eri toimintoihin. Kouluttajien havainto olikin, että kasvattajien kommenttien mukaan rytmittelyt sopivat lapsiryhmissä siirtymätilanteisiin, paikalleen asettumiseen, kokoontumisiin ennen toimintatuokioita sisällä, ulkona ja jumpassa.

Osallistujat kertoivat, että laulujen kuvittaminen, erilaisten teemojen hyödyntäminen ja erilaisten reki- siittojen käyttö innostivat lapsia valtavasti musiikkihetkillä. Kasvattajat tekivät lauluihin päiväkodeissa omia erillisiä kuvakortteja, joiden avulla lapset saivat itse esittää helpommin laulutoiveitaan. Joissakin päiväkodeissa kasvattajat huomasivat, että jos musiikkivälineistöä tarjottiin paremmin lasten saataville, niin tämä innosti lapsia paljon omiin kokeiluihin. Lapsia innosti myös kuvionuottien soittaminen ja omien laulujen ja sävellysten tekeminen. Eräässä lapsiryhmässä kasvattajan tukemana syntyi lasten itse sanoittama ja sävelmä laulukin, joka kulkee arjessa mukana.

IDEAT TALTEEN MUSASALKKUUN

Kun ensin kasvattajat olivat kokeilleet työpajoissa opittuja ideoita ja näin laajentaneet musiikillista ilmaisua omilla lapsiryhmissä, vuorossa oli musasalkun kokoaminen omalle lapsiryhmälle pedagogisen dokumentoinnin keinoin. Musasalkun keskeisenä tavoitteena oli koota salkkuun musiikillisia materiaaleja, jonka teemoina olivat oman ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteet ja ryhmän lasten tarpeet. Musasalkku sisälsi teemoihin ja tavoitteisiin liittyviä lauluja, kuunneltavia musiikkejä ja musiikkileikkejä sekä muita ideoita. Musiikin menetelmät kaikessa laajuudessaan olivat lähtökohta salkun kokoamiselle. Salkun tavoitteena on elää, kasvaa ja muuttua arjessa lapsiryhmän tarpeiden mukaan.

Musasalkun työstäminen aloitettiin heti koulutuksen alussa. Musasalkun avulla osallistujat kerryttivät koulutuksen aikana itselleen musiikillisten ideoiden varantoa, jota on helppo ottaa käyttöön omassa työssä. Valitettavan usein käy niin, että koulutuksissa kohdatut uudet menetelmät, ideat, leikit ja laulut unohtuvat arjen kiireen keskellä, jollei niitä dokumentoi. Musasalkku linkittyy keskeisesti myös pedagogisen dokumentoinnin ideaan, josta Kati Rintakorpi kertoo tarkemmin tämän julkaisun luvussa ”Pedagoginen dokumentointi ja musiikillista ilmaisua tukeva toimintakulttuuri varhaiskasvatuksessa”.

MUSIIKKI MUKAAN PROJEKTITYÖSKENTELYYN

Koulutus huipentui omassa työssä päiväkodissa toteutettuun musiikilliseen projektiin, jonka toteutuksen ja tavoitteet jokainen osallistuja itse määritteli oman ryhmänsä tilanteen ja tarpeiden mukaisesti. Musiikin liittäminen osaksi projektityöskentelyä oli koulutuksessa keskeisenä päämääränä.

Projektitehtävän ideana oli kannustaa osallistujia lisäämään musiikkia omassa projektilähtöisessä toiminnassaan. Projekti sai olla kokonaan musiikillisten elementtien innoittama tai sitten meneillään olevaa projektia saatettiin lähteä rikastuttamaan jollakin tavalla musiikillisten elementtien kautta. Projektityöskentelyn käynnistävänä kysymyksenä olivat:

- Miten lapsi pystyy omalla toiminnallaan vaikuttamaan musiikilliseen toimintaan?
- Miten voin antaa lapselle mahdollisuuden ratkaista tehtäviä ja kysymyksiä musiikkitoiminnassa?
- Miten mahdollistan lasten välisen vuorovaikutuksen ja tuen yhteisöllisyyttä?
- Miten voin tukea lapsen itsetuntoa ja itseluottamusta musiikkitoiminnassa?
- Miten voin vahvistaa lasten tunnetaitoja?

Osallistujia rohkaistiin pohtimaan erilaisia musiikin totuttamisen muotoja ja niiden soveltamista omassa toiminnassa. Keskeisiä musiikillisen toteuttamisen muotoja ovat esimerkiksi: Musiikin luominen (säveltäminen, äänimaisemat, improvisointi); Passiivinen musiikin aistiminen (rentoutuminen); Musiikin esittäminen (laulaminen, soittaminen); Musiikin tulkinta (liikkeen ja tanssin kautta, sanallisesti, visuaalisesti).

Projektityöskentely eteni ideoinnista suunnitelman tekemiseen ja projektin toteutuksesta raportointiin. Koulutuksen edetessä projektin ideointia ja suunnittelua tuettiin yhteisten verkkotapaamisten ja työpajapäivien kautta. Projektien kokemuksia jaettiin ja niistä tehty yhteinen koonti osoittaa, miten monipuolisia teemallisia projekteja musiikin innoittamana syntyykään! Toteutetuista projekteista on tehty kooste, joka löytyy avointen oppimateriaalien kirjaston sivustolta. Lisäksi Kati Rintakorpi analysoi koulutuksen aikana syntyneitä projekteja tämän julkaisun artikkelissaan ”Musiikin mahdollisuuden projektityöskentelyn poluilla”.

POSITIIVINEN INNOSTUKSEN KEHÄ

Koulutuksen tehtävien kautta syntyi hienoa vuoropuhelua käytännön arjen ja koulutuksen tavoitteiden välillä. Koulutuksen sisällöt innostivat uusiin kokeiluihin ja uudet kokeilut puolestaan innostivat ja toivat arjen näkökulmaa koulutuksen sisältöjen tarkasteluun. Tehtävien kautta syntyi positiivinen innostuksen kehä. Musiikista innostuneet aikuiset innostuivat lisää nähdessään, miten lapset lähtivät mukaan musiikilliseen toimintaan ja kehittävät sitä edelleen. Jaetut kokemukset lisäsivät myös positiivista henkeä koulutuksen sisällä. Tämä ryhmän jakama positiivinen innostuksen kehä toimi upeana moottorina koko koulutuksen ajan.

Osa 3

Avaimia musiikillista ilmaisua tukevaan toimintakulttuuriin

Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa -koulutuksen yhtenä tavoitteena oli ohjata ja innostaa osallistujia keräämään musiikillista materiaalia ja kehittämään suunnitelmallista toimintaa omalle lapsiryhmälle. Tämän osan ensimmäisessä artikkelissa Kati Rintakorpi tarkastelee, miten pedagogista dokumentointia voidaan käyttää monipuolisesti musiikillisen toiminnan suunnitteluun ja musiikillisten ilmiöiden tarkasteluun varhaiskasvatuksessa. Artikkelissa Kati nostaa esille kasvattajien esimerkkejä toimintatavoista, joilla pedagogista dokumentointia voidaan hyödyntää musiikillisessa ilmaisussa.

Toisessa artikkelissa Kati Rintakorpi valottaa osallistujien lapsiryhmissään toteuttamien projektien kautta musiikin mahdollisuuksia projektityöskentelyssä. Tapausesimerkkien kautta ilmenee, että musiikkivoimina projektityöskentelyssä arkisenä työtapana, projektityöskentelyn käynnistäjänä ja työmenetelmänä, projektin tavoitteena tai tunnekasvatuksen välineenä.

6 Pedagoginen dokumentointi ja musiikillista ilmaisua tukeva toimintakulttuuri varhaiskasvatuksessa

Kati Rintakorpi

Maailmasta kertyy ja siitä kerätään monenlaisia jälkiä. Oikeastaan kuvien, kirjoitusten, mainosten, äänien, tuoksujen ja muiden aistimusten tulva on loputon ja ylitsevuotava, rasittavakin. Usein vastaanotamme tai tuotamme jälkiä itsestämme ja maailmasta samanaikaisesti, samassa paketissa, moniaistisesti ja kokonaisvaltaisesti. Aikuisina pystymme tavallisesti tulkitsemaan valtavaa informaatiomäärää varsin sujuvasti ja poimimaan siitä itsellemme tarkoituksenmukaiset sisällöt. Voidaan siis sanoa, että olemme taitavia monilukutaidossa. Osaamme laittaa autoradion kiinni, jos liikenteeseen keskittyminen vaatii paljon kognitiivisia resursseja. On varsin inhimillistä ja tarpeellistakin, että joku osa informaatiosta jää tai jätetään havaitsematta, ymmärtämättä, muistamatta tai hyödyntämättä. Minkälaisella haavilla varhaiskasvatuksen päivittäisessä informaatiotulvassa napataan talteen tietoa, tunnelmia, näkökulmia, ideoita, kysymyksiä ja löytöjä? Mitä niillä tehdään? Miten musiikista jää jälkiä?

TOIMINNAN TALLENTAMINEN ON KUIN LAITTAISI RAHAA PANKKIIN

Varhaiskasvatuksessa on oikeastaan aina luotu ja tallennettu erilaisia dokumentteja liittyen lasten toimintaan, oppimiseen, ajatteluun ja erityisesti luovaan ilmaisuun. Tulivuoret tai kärpässiä seinällä tai lumiukot ja -koirat pihalla kertovat katsojilleen jotain siitä mitä päiväkodissa on tehty. Tulkinta jää usein katsojalle. Kriittiselle tarkastelijalle ne voivat kertoa taustalla olevasta pedagogiikasta ja toimintakulttuurista, myös siitä mitä on jätetty tekemättä tai arvostamatta. Jos elokuun innossa seinille laitettut askartelut ovat esillä vielä helmikuussakin, voidaan perustellusti kysyä, että mitäs täällä on viime aikoina tapahtunut. Tai jos kaikki lasten teokset ovat keskenään varsin samankaltaisia, saattaa se herättää kysymyksiä lasten osallisuuden toteutumisesta. Onko toiminta lapsilähtöistä vai aikuiskeskeistä? Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden eli VASUn mukaan oppimisen lähtökohtana ovat lasten aikaisemmat kokemukset, mielenkiinnon kohteet ja

osaaminen (Opetushallitus 2022, 12). Voiko koko ryhmä olla samaan aikaan kiinnostunut tekemään keskenään samanlaiset dinosaurukset? Tai innostunut Käärjänvihreästä tsa-tsa-tsasta? Kyllähän sekin on mahdollista, kun lapset luovat omaa kulttuuriaan ja aikuisilla on vastaanotin päällä!

Entäpä varhaiskasvatuksen henkilöstön osallisuus ja toimintakulttuuri? Joskus kuulee sanottavan, että lasten osallisuudesta kyllä pidetään meteliä, mutta henkilöstöä hinataan VASU-lieassa. On selvää, että työssä toimitaan ammatillisten periaatteiden ja lakien mukaisesti. Varhaiskasvatus on toimintaa, jossa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Henkilöstön tavat toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittävät lapsille yhteisön arvoja, asenteita ja tapoja. (Opetushallitus 2022, 17). Eräitä suomalaisen varhaiskasvatuksen rikkauksia ovat kuitenkin tavoitteiden laaja-alaisuus ja tilannesidonnaisuus, mahdollisuus tarttua siihen mikä tällä hetkellä puhututtaa, kummastuttaa, leikityttää tai laulattaa. Henkilöstö nappaa pedagogiseen pankkiinsa virtauksia, ideoita, haasteita ja kehkeytyviä teemoja dokumentoiden niitä valokuvaamalla, muistiin kirjaamalla tai vaikkapa nuotittamalla. Kun näitä dokumentteja pengotaan ja otetaan pedagogiseen käyttöön, kukista solmitaan seppeleitä, katseista kohtaamisia ja mutinasta musiikkia. Kädessä on avaimet pedagogiseen dokumentointiin.

PEDAGOGINEN DOKUMENTOINTI RÄJÄYTTÄÄ POTIN

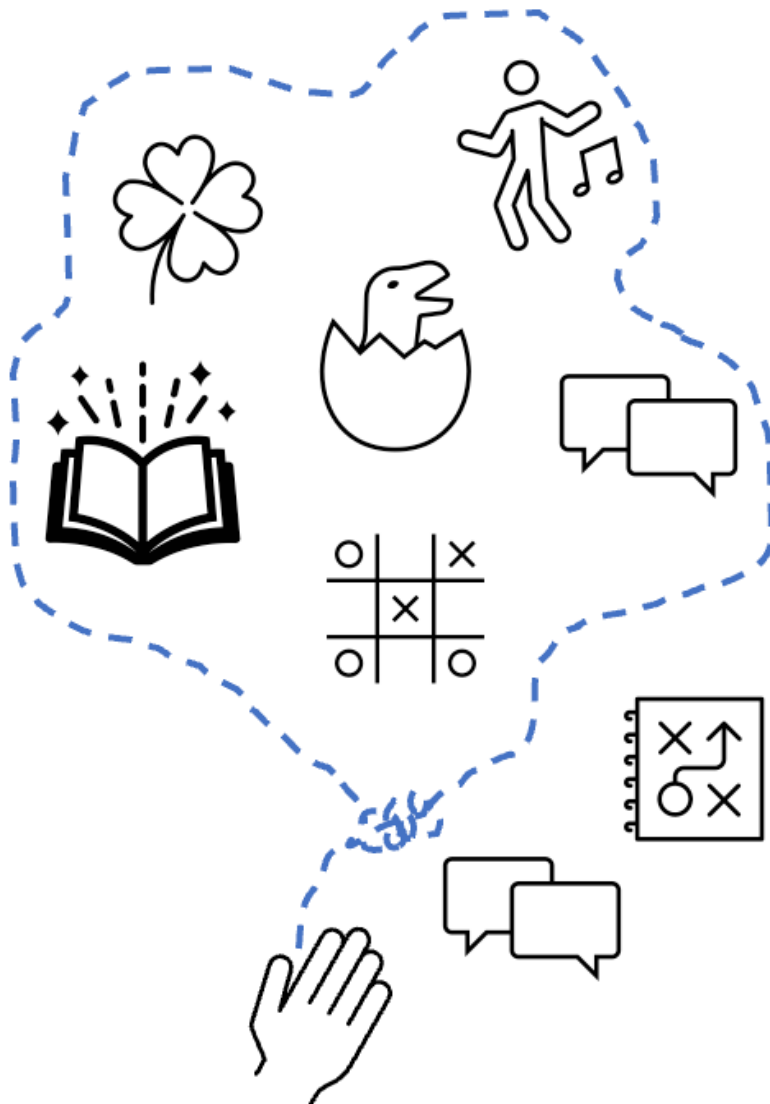
Kun toiminnasta kerätyt tallenteet eli dokumentit otetaan tarkasteluun tarkoituksena arvioida, suunnitella ja kehittää pedagogista toimintaa, puhutaan pedagogisesta dokumentoinnista (Rintakorpi 2018). Pedagogisen dokumentoinnin prosessiin kuuluu keskenään limittyviä vaiheita, eikä sille ole tarkkoja sääntöjä. Pedagogisen dokumentoinnin prosessi voi olla strukturoitu ja ratkaisuun pyrkivä tai vapaasti soljuva ja kehkeytyvä.

Ratkaisuun pyrkivässä pedagogisen dokumentoinnin prosessissa (Kuva 1.) valitaan usein jokin aloituskysymys (vrt. tutkimuskysymys), jonka ratkaisemiseksi kerätään tietoa (esim. haastatellaan lapsia). Seuraavassa vaiheessa kerättyä tietoa (dokumentteja) reflektoidaan henkilöstön tai / ja lasten kanssa ja päädytään keskustellen ratkaisuun, jonka viitoittamana toteutetaan toimintaa.

Kuva 1. Pedagogisen dokumentoinnin ratkaisuhakuinen prosessi (Rintakorpi 2024).

Vapaasti soljuvassa, kehkeytyvässä pedagogisessa dokumentoinnissa (Kuva 2.) irrallisilta vaikuttavista havainnoista dokumentoidaan ja vähitellen niiden reflektoinnin kautta alkaa hahmottua kokonaisuuksia, jotka ohjaavat valitsemaan toimintaan tiettyjä tavoitteita, sisältöjä tai menetelmiä. Tuolloin ei dokumentointivaiheessa välttämättä tiedetä mitä etsitään, vaan valokuvataan tai kirjataan muistiin arjen ilmiöitä tarttuen hetkeen. Kun dokumentteja tarkastellaan myöhemmin keskustellen yhdessä työkalureiden, lasten tai vanhempien kanssa, voikin niistä avautua uusia ideoita, tai palaset loksahdavat paikoilleen vaikkapa projektia suunniteltaessa.

Kuva 2. Kehkeytyvä pedagogisen dokumentoinnin prosessi (Rintakorpi 2024).

Musiikillisessa ilmaisussa pedagogista dokumentointia voidaan käyttää toiminnan suunnittelun tukena monella tavalla. Voidaan esimerkiksi kerätä tietoa siitä, mitä lauluja lapset ja aikuiset hyräävät tai lauleskelevat puuhiensa lomassa, minkälaisia musiikillisiä ilmiöitä toimintakulttuurissa tarjoutuu ja mistä lauluista yhteisillä musahetkillä innostutaan. Mitkä laulut alkavat elää omaa elämäänsä yhteisen musisoinnin jälkeen, kumpuaa-ko laulujen rytmikasta tai sanoituksista ideoita projektimaiseen toimintaan? Huoltajilta voidaan kerätä tietoa niistä lauluista, jotka kotona ovat suosiossa, saavat rauhoittumaan tai mietityttävät. Mitä lauluja mummo laulaa? ”Mun mummo laulaa aina jotain norppalaulua.” Mutta mikä on norppa? Ja miksi se Nestori Miikkulainen on niin surullinen?

MUSIIKILLISTA ILMAISUA TUKEVA TOIMINTAKULTTUURI

Musiikki voi kuljettaa tunnelmasta, aikakaudesta ja kulttuurista toiseen. Sitä voidaan käyttää tietoisesti toimintakulttuurin kehittämisen tai yhtenäistämisen välineenä ja sen avulla voidaan syventää ja monipuolistaa yhteisiä tutkimusmatkoja tunteisiin, luontoon, matemaattisiin ilmiöihin tai vaikkapa vuorovaikutustaitoihin. Pedagogisen dokumentoinnin avulla musiikistakin jää jälkiä, joihin voidaan palata myöhemmin: avata musiikkipankki ja päästää laulut lentoon.

Musiikillista ilmaisu tukevassa toimintakulttuurissa tiedetään, että ”Ei tarvitse osata laulaa. Kunhan laulattaa niin päivä onnistuu.” Omia tai muiden laulutaitoja tai rytmittäjä ei vähätellä, vaan löydetään erilaisia tapoja nauttia musiikista ja tempautua mukaan tunnelmaan ja tekemiseen. Toimintakulttuuria on hyvä tuulettaa, ”meillä on aina tehty näin”-tapoja päivittää ja olemassa olevaa sääntömaailmaa tarkastella kriittisesti nykytiedon ja nykyVASUn valossa (Kataja, Oja, Terho ja Roos 2022). Saako soittimia käyttää muulloinkin kuin musiikkituokioilla tai miten musiikki voisi rytmittää päivän rutiineita? Mikä määrä ääntä on sopiva milloinkin ja miten sitä säädellään? Alkaisiko vaikka lepohetki yhteisen laulun laulamisella hellästi ja kaikkia osallistaen?

Laurea-ammattikorkeakoulun järjestämään ja Opetushallituksen rahoittamaan Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa -täydennyskoulutukseen osallistuneet varhaiskasvatuksen työntekijät loivat näkyviin laajan kirjon toimintatapoja, joilla pedagogista dokumentointia voidaan hyödyntää musiikillisessa ilmaisussa:

Esimerkki 1. *Lapset innostuivat tekemään omia videoita ja otimme esityksiin mukaan soittimia. Lopputuloksena upeita musaesityksiä, joita näytettiin innolla myös vanhemmille.*

Esimerkki 2. *Meillä lauluja kuvitetaan paljon, ja se auttaa monia keskittymään ja seuraamaan.*

Esimerkki 3. *Kuvat usein kiinnitetään seinälle lasten nähtäville yhteisen lauluhetken jälkeen. Tämä johtaa siihen, että lähes aina kun lapsi menee kuvien ohi, hän laulelee laulua tai muistelee sen sanoja. Useasti kuvien ääreen kokoontuu useampikin lapsi ja yhdessä sitten laulellaan ja muistellaan laulua.*

Esimerkki 4. *Meillä on ollut nyt keväällä pitempi musaprojekti, johon olen yhdistänyt maalaamista ja piirtämistä/värittämistä (oma satumetsä/eläin), piirrettiin eläimet, jotka liimattiin maalauksen päälle. Projekti aloitettiin, niin että tehtiin kierrätysmateria-*

aalista soittimia, sopivasti käytiin kirjastossa ja osallistumassa koodauspajaan, missä kuunneltiin yksi metsäaiheinen kirja. Sitten sen inspiroimana eskarissa maalattiin oma satumetsä, johon jokainen mietti eläinasukkaan. Sitten mietittiin, minkälaisia ääniä eläimestä lähti, kun se kulki metsässä. Kokeiltiin yhdessä erilaisia soittimia, oli kaikki eskarin soittimet ja itsetehdyt soittimet esillä ja lapsi sai vapaasti tutkia ja kokeilla minkälaisia ääniä niistä lähti. Myös puhuttiin minkälaisia ääniä omalla keholla voi tuottaa ja miten omaa kehoaan voi käyttää soittimenä. Sen jälkeen lapsi valitsi soittimen/tai kehon äänen, jolla halusi kuvata eläintään. Tehtiin aikuisten kahvihuooneesta äänityspaja, jossa kaksi lasta kerrallaan kävi iPadille äänittämässä äänen, joko soittamalla jotain soitinta tai omalla keholla tuotettuna. Lapset toimivat vuorotellen äänitysmestareina. Sen jälkeen kuunneltiin kaikkien tekemät äänet ja arvuuteltiin mitä eläintä mikäkin ääni kuvasi. Lapsi sai itse kertoa valintaperusteistaan äänelle. Tarkoitus oli vielä jatkaa tätä projektia ja tehdä äänistä yhteinen äänitarina.

Esimerkki 5. Alle 3-vuotiaiden ryhmässä on toiminut hyvin laulukortit. Papunetin Kuvatyökälulla on tulostettu lauluun liittyvä kuva, joka sitten on musisointihetkellä esitelty lapsille (esim. laulu Pikkujäno nukkuu - kuva pupusta). Lapset oppivat yhdistämään laulun ja kuvan ja osaavat pyytää toivelauluaan, vaikka sanoja ei vielä olisikaan. Laminoituid laulukuvat ovat sinitarralla kiinni ryhmätilan seinässä, josta lapsi voi käydä halutessaan sen nappaamassa ja tuomassa aikuiselle. Jos tulee monta toivetta kerralla, tehdään kuvista jono ja laulettu/soitettu laulu käännetään ympäri. Laulukortin toisella puolella on aikuisia varten laulun nimi, jolla kyseinen laulu löytyy esim. Youtubesta. Siten kaikki aikuiset voivat toteuttaa musiikkia, jos omaa lauluään-tään arastelee.

Esimerkki 6. Ryhmässämme laulupiirtäminen on ollut suosittua ja laulut ovat jääneet lasten mieleen, samalla moni on saanut rohkeutta kynätyöskentelyyn. Osa töistä on tehty yhteistyönä ja osa yksin- esittävisissä kuvissa on käytetty erilaisia tekniikoita. Vis-kariryhmässä jopa 16 lapsen yhtäaikainen piirtäminen isolle paperille on onnistunut. Olemme laulupiirtäneet myös metsässä.

Esimerkki 7. Lopuksi haluan kertoa uuden elokuussa aloittaneen ryhmäni ekasta omasta laulusta. Oltiin välipalalla ja olin soittanut kitaraa lasten syödessä. Sitten kysyin, tehtäisiinkö oma laulu? Joo. Mistä se kertoisi? Krokotiileista. Ja sitten lapset sanoittivat laulun, tein kysymyksiä, jotta sain kaikki mukaan sanoittamaan. Ja nyt laulu elää arjessamme! Kun on liian kovaa meteliä, se en ole vain minä, joka laulaa laulusta kohdan "Eivätkä ne huuda liian lujaa!"

Edellä kuvatut esimerkit osoittavat innostavasti miten sinänsä näkymätön musiikki saakin tallennettavia ja jopa visuaalisia muotoja, joiden avulla toimintaa, ilmapiiriä ja oppimista voidaan muotoilla lapsilähtöisesti. Tallenteisiin voi aina palata, niitä voi jakaa ja niiden kantamia tarinoita muokata ja jatkaa. Tästä hauskana esimerkkinä kolmivuotiaiden Pyörteiden keksimän Krokotiililaulun sanat. Ryhmän työntekijä kirjoitti sanat muistiin ja nyt voimme kaikki kurkistaa kolmivuotiaiden elämään ja päästää mielikuvituksemme lentoon.

*Pikku krokotiilit nukkuu
Ja huomenna ne herää leikkimään
Hippaa ja purjehdusta
Piilosta ja keinumista
Mutta ne eivät pure toisiaan.
Eivätkä ne huuda liian lujaa.*

Lähteet

Kataja, E., Oja, E., Terho, T. & Roos, P. 2022. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin tuuletusta – Yhdessä kohti onnistumisia. Teoksessa: E. Kataja (toim.). 2022. Lumoudu lapsesta! Artikkeleita arkipedagogiikasta. Hämeenlinna. 21–36.

Opetushallitus. 2022. [Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet](#). Määräykset ja ohjeet 2022:2a. Haettu 17.1.2024.

Rintakorpi, K. 2018. [Varhaiskasvatuksen tallentamisesta kohti pedagogista dokumentointia](#). Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Haettu 17.1.2024.

Tapausesimerkit ovat otteita Laurea ammattikorkeakoulun järjestämän ja Opetushallituksen rahoittaman Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa -täydennyskoulutuksen osallistujien loppuraporteista.

Kasvattajien mottoja

Lapsilta lähteneistä ideoista syntyy usein parhaat ja pitkäkestoisimmat projektit ja aina oppii itsekin uutta!

Sama teema kantaa pitkälle

Lapsilla on valtava mielikuvitus, joka kasvaa entisestään, kun sille antaa mahdollisuuden.

Suunnitelmat elävät ja muuttuvat matkan varrella, yllätyksellisyys on kaikista parasta

Muista, että sinun miljoonasti laulamasi laulut eivät ole "loppuunkulutettuja" lapsien mielestä.

Siinä on taikaa, kun laulu leikkien raikaa

Jos et voi tehdä suuria asioita, tee pienistä asioista suuria - ne ovat lapsille useimmiten tärkeimpiä.

7 Musiikin mahdollisuudet projektityöskentelyn poluilla

Kati Rintakorpi

KAIKKIA LAAJA-ALAISEN OSAAMISEN tavoitteita, oppimisen alueita ja lapsilähtöisiä menetelmiä on mahdollisuus tuoda mukaan prosessimaiseen työskentelyyn eri ikäisten ja erilaisten lasten varhaiskasvatuksessa. Projektityöskentelyn avulla voidaan toteuttaa inklusion ja integraation sisältämiä lapsilähtöisen ja osallistavan toiminnan periaatteita. Musiikki puolestaan on kieli, jota kaikki osaavat käyttää. Sormen koputus, jokelluksen sävelkulku tai puheen rytmit ja sävyt sisältävät musiikillisia elementtejä. Musiikki vie tunnelmiin, virittää liikkeeseen, kertoo tarinaa, kutsuu leikkiin ja luovaan toimintaan. Erilaiset lukutaidot (kirjoittaminen, lukeminen, laskeminen, median vastaanottaminen ja tuottaminen, kulttuurinen osaaminen, taloudellinen lukutaito) voivat limittyä musiikilliseen toimintaan ja päinvastoin.

PROJEKTITYÖSKENTELEN PERIAATTEITA

Projektityöskentely on laaja-alaista ja pitkäjänteistä toimintaa, joka kehkeytyy huomioiden osallistujien kiinnostuksen kohteet, osaamisen ja tarpeet Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2022) eli VASUn edellyttämällä tavalla. Professori Päivi Pihlajan mukaan useat tutkijat esittävät inklusiivisen ideologian keskeisiksi arvoiksi tasa-arvon, erilaisuuden arvostamisen, yhteisöllisyyden ja osallisuuden (2021). Projektityöskentelyn lähtökohtana on yhteiselle matkalle asettuminen, kun kaikki osallistajat sitoutuvat valittuun teemaan eli aiheeseen. Projektin poluille astuminen ja matkan tekeminen ei kuitenkaan suju itsestään, vaan edellyttää henkilöstöltä lasten näkemysten arvostamista ja luottamusta heidän visioihinsa. Henkilöstön tulee pystyä myös rajaamaan tai laajentamaan lasten näkemyksiä pedagogisesti tarkoituksenmukaisella tavalla (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014).

Inklusion periaatteiden lisäksi projektityöskentelyssä huomioidaan integraation eli eheyttämisen mahdollisuudet: projekteissa erilaisten teemojen, menetelmien, tavoitteiden ja oppimisen alueiden välille syntyy

ja luodaan yhteyksiä (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014), jolloin oppimisesta tulee kokonaisvaltaista, motivoivaa ja henkilökohtaisesti merkityksellistä.

MUSIIKKI VARHAISKASVATUKSESSA – “ANNA LAPSEN ÄÄNEN NÄKYÄ”

Musiikilla on paljon annettavaa varhaiskasvatuksessa. Musiikki voi toimia oppimisen kohteena ja toisaalta väylänä muiden asioiden oppimiseen sekä nautinnon, tunteiden ja vuorovaikutuksen kokemisen ja tutkimisen lähteenä ja tukena. Varhaiskasvatuspäivää rytmittävät laulut tuovat turvaa ja rakennetta, auttavat keskittymään, muistamaan, suuntautumaan ja suhtautumaan (ks. Lappalainen ja Ruokonen 2022). Sävelmä, laulun sanat ja rytmi voivat toimia projektin teemana, lähtölaukauksena projektille, sitä kuljettavana punaisena lankana, projektia rikastavana tai syventävänä sisältönä, tai loppuhuipentumana.

Seuraavaksi tarkastelemme musiikillisen ilmaisun ja projektityöskentelyn mahdollisuuksia muutaman tapausesimerkin kautta. Esimerkit on poimittu Laurea-ammattikorkeakoulun toteuttaman, Opetushallituksen rahoittaman Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa -täydennyskoulutuksen opiskelijoiden loppuraportteista. Tapausesimerkit valottavat musiikkikasvatusta arkisena työtapana, projektityöskentelyn käynnistäjänä ja työmenetelmänä, projektin tavoitteena sekä tunnekasvatuksen välineenä. Ohjenuoranimme toimikoon erään opiskelijan kirjaama motto: “Anna lapsen äänen näkyä!”

MUSIIKKIKASVATUS ARKISENA TYÖTAPANA

Opiskelija Camila Morales kehitti tiimensä kanssa toimintamallin, jossa musiikki on kokopäiväpedagogiikan periaatetta seuraten läsnä arjessa. Kokopäiväpedagogiikassa pyritään siihen, että kaikki päivän tilanteet ovat mahdollisia oppimistilanteita, eikä oppimista tapahdu vain erillisillä opetustuokioilla. Hän tuo raportissaan esiin, että tiimissä ymmärrettiin musiikkikasvatuksen tärkeys nimenomaan inklusiivisen varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Camila kuvaa toimintaa näin:

“Harjoittelimme lauluja arkisiin tilanteisiin esim. siirtymät ja pukemiset. Harjoittelimme erilaisia arjen toimintoihin liittyviä lauluja aamutuokioihin. Keräsimme tiimin kanssa kansioon lauluja sitä mukaan, kun ryhmässä toteutettiin projekteja. Projektit luotiin lasten mielenkiinnonkohteista ja lauluja kerättiin aiheista. Projektin toteutuksen yhteydessä harjoiteltiin lauluja tai luotiin äänimaisemia. Opeteltiin tuottamaan itse ääniä eri tavoin. Dinosaur-projektissa äännettiin kuin dinosaurukset. Ötökkä-projektissa opeteltiin ötökkäaiheisia lauluja. Syksy-projektissa maalattiin syksyisen musiikin tahdissa. Kuunneltiin erilaisia soittimia.”

Yhteenvetona Camila Morales analysoi, että musiikista on tullut osa ryhmän arkea, jossa lauletaan, kuunnellaan ja tuotetaan ääniä. Hänen mukaansa musiikki auttaa rentoutumaan, keskittymään, kiinnostumaan, innostumaan, keksimään ja olemaan mukana osaa ryhmää. Camila kiteyttää ryhmänsä musiikkikasvatuksen periaatteen motoksi, joka korostaa inklusiota ja integraatiota:

“Musiikki tuo kaikki yhteen ja on osa arkeamme”.

MUSIIKKI PROJEKTITYÖSKENTELYN KÄYNNISTÄJÄNÄ JA MENETELMÄNÄ

Seuraavassa tapausesimerkissä musiikkia hyödynnettiin projektiin virittäytymisessä ja musiikilla oli suuri merkitys koko projektin toteuttamisessa.

Merenn rannalla sijaitsevan päiväkotiryhmän lapset äänestivät projektin teemaksi meren. Myös monissa muissa Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa -hankkeen projekteissa meri ja vesi olivat keskeisessä roolissa. Tämä meriprojekti alkoi, kun Lenni Lokinpoikanen lennähti ryhmään ja esitteli itsensä Sampo Haapaniemen ja Markus Koskisen laulun muodossa. Lenni jakoi tietoa Itämeren vedenalaisesta maailmasta ja tutustutti lapset joihinkin kaloihin. Toimintaan tuotiin mukaan kala-aiheisia lauluja, leikkejä ja soittamista. Siitä toiminta laajeni seuraavalla tavalla:

“Lapset ihastuivat Lenniin ja halusivat tehdä hänelle oman pesäpuun ryhmäämme. Heilahduivat Lenniä silakka-askarteluillaan ja omilla kirjeillään. Lenni osallistui päivittäin toimintaamme ja ohjasi lapsia erilaisissa tehtävissä. Kävimme meren rannalla tutkimassa meduusoja, kaloja ja meren kasvillisuutta. Otimme muutamia kasvinäytteitä, joita tutkimme digitaalisella mikroskoopilla. Rauhoituimme kuuntelemaan miltä meren rannalla kuulostaa: syksyn aaltojen kohinaa, kaislojen suhinaa, tuulen huminaa, lintujen ääniä. Kuvittelimme myös miltä veden alla voisi kuulostaa. Musiikki-maalasimme Myrskyluodon Majan tunnelmissa meren ja merenpohjaa, josta teimme takaseinälle merimaailman. Siihen askartelimme erilaisia meren asukkeja / kasveja, joita olimme ensin mm. kirjoista ja netistä tutkineet. Matkasimme myös mielikuvitusmatkalle merenalaiseen maailmaan videoiden avulla. Annoimme videon mereneläville äänet eri soittimilla/kehoittimilla improvisoiden. Soitimme hyppyjä, nopeaa uintia, hidasta uintia, nopeita liikkeitä, rauhallista liikehdintää.”

Opiskelijan mukaan projektin tarkoitus oli innostaa lapset musiikin tuottamiseen ja kokea musiikin mukaan liikkumisen ilo. Tavoitteena oli myös herättää lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta ääniä ja audiovisuaalisuutta kohtaan. Luovassa kuuntelussa ilmaistiin mielikuvia ja tuntemuksiamuun muassa maalaamalla. Lauluja elävöitettiin kehoittimien ja erilaisten soittimien avulla ja harjoiteltiin musiikin peruselementtejä kuten perussykettä, dynamiikkaa, yksin ja yhdessä soittamista, äänen ja hiljaisuuden vuorottelua sekä tutustuttiin erilaisten soitinten ääniin.

MUSIIKKI PROJEKTIN TAVOITTEENA

Toisinaan projekti voi lähteä liikkeelle ajatuksesta, että sen aikana halutaan tuottaa jokin tietty lopputulos. Tässä tapauksessa haluttiin välittää vanhemmille kokemus lapsille tärkeästä laulusta. Aluksi tarkoitus oli tehdä laulusta joulujuhlaesitys, mutta päiväkodissa päätettiinkin toteuttaa joulujuhla ulkona, joulupolkuna, eikä siihen suunniteltu esityksiä. Opiskelija Ilona Tiaisen 3–5-vuotiaiden lasten ryhmässä päädyttiinkin tekemään lasten pitämästä Tuulikki Kolehmainen tekemästä Pilvi pieni pehmoinen -laulusta oma musiikkivideo vanhemmille.

Kappaleeseen tutustuttiin kuunnellen, laulaen ja soittaen. Soittamista ja laulamista harjoiteltiin yhdessä, opeteltiin soittamaan yhtä aikaa, tauottamaan ja esiintymään kameralle. Myös sitoutumista pitkäkestoiseen

projektiin harjoiteltiin. Lapset osallistuivat myös videon kuvauspaikkojen pohdintaan ja lisäksi videolle tehtiin juonto ja lopetus.

Video annettiin huoltajille joulumuistamisena ja Ilonan mukaan se ilahdutti saajiaan valtavasti. Lapset olivat tyytyväisiä aikaansaannokseensa. Projektissa päästiin tutustumaan konkreettisesti ja tavoitteellisesti myös monilukutaitoon ja digitaaliseen ilmaisuun sekä harjoittelemaan monia oppimisen alueita.

MUSIIKKIKASVATUS VÄYLÄNÄ TUNTEISIIN

Isossa viskariryhmässä oli pitkä tunnekasvatusteema, johon liittyvää pelon ja jännityksen teemaa käsiteltiin opiskelija Katja Kolin musiikkiprojektissa. Toiminnassa harjoiteltiin pelon ja jännityksen tunteen tunnistamista ja niiden hälventämistä. Lapset huomasivat, että kaikilla on vähän erilaisia pelkoja, myös aikuisilla.

Pelkoon ja jännitykseen tutustuttiin ensin pohtimalla yhdessä mitkä asiat pelottavat ja miltä pelko tuntuu. Mikä poistaa pelon? Toimintaan yhdistettiin liikkumista ja kehollisia kokemuksia turvallisessa ilmapiirissä. Tunteita heräteltiin klassisen musiikin avulla ja purettiin liikkumalla, askartelemalla ja hassuttelemalla. Teemaa käsiteltiin myös loruttelemalla, laulamalla ja soittamalla teemaan sopivia lauluja sekä lukemalla pelkoa ja jännitystä käsitteleviä kirjoja.

Tässä tapausesimerkissä huomiota kiinnittää musiikin sensitiivinen ja tarkoituksenmukainen käyttäminen osana projektikokonaisuutta. Musiikilla säädeltiin tunnelmia ja tunteita ja huolehdittiin turvallisen ja jännittävän häilyvän rajan säilymisestä. Pelon ja jännityksen kiinnostavia tunteita tutkittiin monella tavalla, niitä hännäiltiin, kesytettiin ja ymmärrettiin.

MUSIIKILLISTEN PROJEKTIEEN POLVEILEVAT POLUT

Projektityöskentely on kuin tie, josta haarautuu monia polkuja. Lasten ja aikuisten kiinnostuksen kohteet, tarpeet ja osaaminen poikkeavat toisistaan. Varhaiskasvatuksessa ollaan matkalla kohti laaja-alaista osaamista, mutta se on kuin sateenkaaren pää: aina vähän eri paikassa kuin minä. Tämä on lohdullista, vapauttavaa ja innostavaa, sillä varhaiskasvatuksessa – tai elämässä – ei ole päätetavoitteita, vaan olemme jatkuvalla matkalla kohti jotakin. Varhaiskasvatuksessa ei anneta pisteitä, arvosanoja tai kultaisia kruunuja, vaan toiminnan toteuttamista arvioidaan suhteessa pedagogiseen viitekehykseen ja sosiaalipedagogiseen kokonaisuuteen yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasoilla.

Projektityöskentelyn polut polveilevat kumpuilevassa maastossa ja leivänmurujen sijaan jätämme jälkeemme pedagogisen dokumentoinnin tuottamia jälkiä, joiden avulla voimme palata yhdessä reflektimaan kuljettua matkaa ja suunnittelemaan tulevia seikkailuja.

Lähteet

Lappalainen, M. & Ruokonen, I. 2022. Iloa, osallisuutta ja oppimista laulupiirtämisestä. Teoksessa Ruokonen, I. (toim.) Ilmaisun ilo. Käsikirja 0–8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen. PS-kustannus. 209–228.

Opetushallitus. 2022. [Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet](#). Määräykset ja ohjeet 2022:2a. Haettu 17.1.2024.

Pihlaja, P. 2021. [Inklusio – mahdollomia ajatuksia ja mahdollisuuksien tarkastelua](#). Tutkittua varhaiskasvatuksesta -blogi. Haettu 18.1.2024.

Rusanen, S., Kuusela, M., Rintakorpi, K. & Torkki, K. 2014. Musta tuntuu punaiselta. Kuvataiteellinen toiminta varhaisiässä. Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

VIITTAUKSET LAULUIHIN:

[Lenni lokinpoikanen](#). Sävel Haapaniemi, S. & Koskinen, M. Sanat Koskinen, M. Haettu 18.1.2024.

[Pilvi pieni pehmoinen](#). Säv. & san. Kolehmainen, T. Haettu 18.1.2024.

Tapausesimerkit on poimittu Opetushallituksen rahoittaman ja Laurea-ammattikorkeakoulun toteuttaman Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa –täydennyskoulutuksen loppuraporteista (2023).

Kasvattajien mottoja

““

Vi kan vara bra på olika sätt, finns inte bara ett som är rätt!

““

Ehetytetty toimii

““

Leikissä on voimaa

““

Elämykset ja yhteiset ihmettelyt ovat parasta oppia!

““

Kaikenlainen musiikki ja ääni jota lapset saavat tehdä ja tuottaa on hyväksi lapsen kehitykselle, itse kokeilemalla saa parhaan tuloksen ja näin lapsi oppii ja kehittyy. Musiikki auttaa myös lukemaan oppimisessa ja rauhallinen musiikki auttaa rentoutumaan ja keskittymään.

““

Heittäydy rohkeasti mukaan! Pienestäkin ideasta voi kasvaa suuri juttu!

Loppusanat

Anne Eskelinen

KOULUTUKSESSA KASVATTAJAT TOTEUTTIVAT valtavan hienoja ja mielenkiintoisia projekteja lasten kanssa. Työpajapäivien aikana ja verkkotapaamisissa jaettiin ideoita ja kehiteltiin niitä eteenpäin. Me kouluttajat saimme ilon olla mukana yhteisessä luovassa työskentelyssä. Kiitokseksi kasvattajille, viimeistä koulutuskertaa varten Anu Hagman runoili räpin, joka esitettiin kouluttajien voimin. Tässä räp-tekstissä seikkailevat lapsille tärkeät kaverit, aiheet ja teemat, jotka ovat olleet mukana monipuolisissa ehyttävissä musiikillisissa projekteissa. Räp-tekstin myötä erityinen kiitos teille kaikille, jotka olitte mukana innostavalla musiikillisen ilmaisun matkallamme. Musiikki elää vahvasti osana varhaiskasvatus- ja räp-tekstin sanoin: Kun seikkaillaan musiikin mukaan, ei kyydistä tipu kukaan!

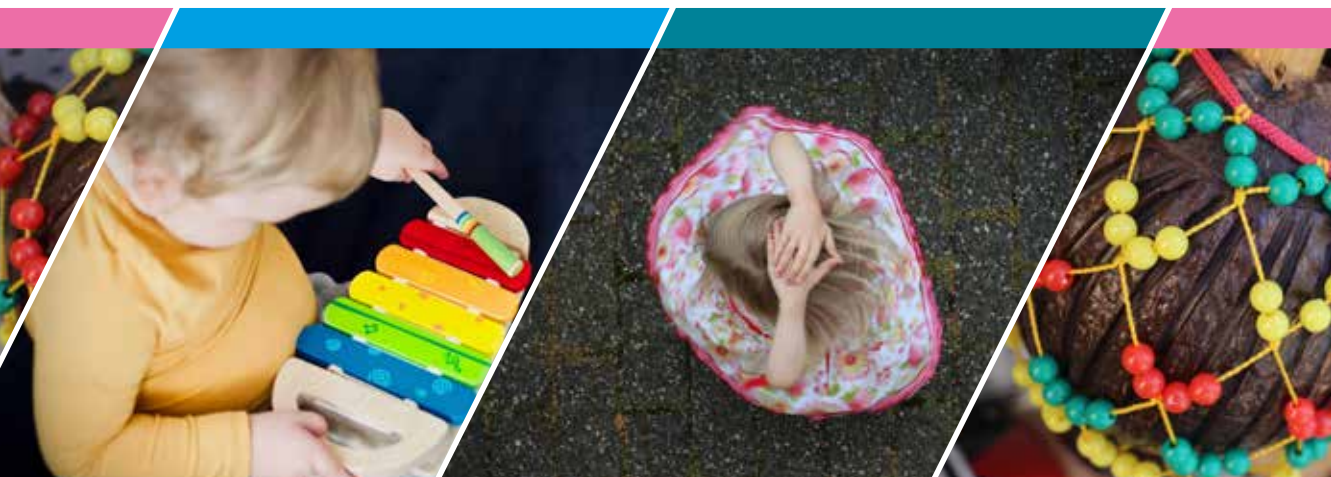

Leevi tai Severi, Nalle tai kaveri,
kakkakikkare tai nälkäinen hai,
apujasi kovasti tarvitaan-
Siis vahvuuksia vain etsimään!
Pelkojen kesytys tai Siilien avitus,
voi mielikuvituksessa kulkea, kiukun ovia sulkea
Lennellä ilmassa, uida merien alla,
tai kulkea krokona kankahalla.

Kun seikkaillaan musiikin mukaan,
ei kyydistä tipu kukaan:
voi laulella, tanssia, rytmitellä
tai äänimaisemissa hypähdellä.
Voi hiipiä hipsutella, rauhassa köllötellä
- mennä vain musiikin mukaan
- mennä vain musiikin mukaan!

Tarinoita kutoen, ilmaisulla leikkien,
voi kaveritaitoja oppia,
ottaa tunnetaidoista koppia,
tunnistaa ilot -surut pelot ja raivot
ja hoksata miten hieno paikka on aivot
sinne mahtuvat myös itsesäätelytaidot!

Kun seikkaillaan musiikin mukaan,
ei kyydistä tipu kukaan:
Voi laulella, tanssia, rytmitellä
tai äänimaisemissa hypähdellä.
Voi hiipiä hipsutella, rauhassa köllötellä
- mennä vain musiikin mukaan
- mennä vain musiikin mukaan

MUSIIKILLINEN ILMAISU tuo iloa varhaiskasvatuksen arkeen. Musiikki tukee lapsen kasvua ja kehitystä kokonaisvaltaisesti sekä lisää yhteisöllisyyttä lapsiryhmässä. Tässä julkaisussa lähestytään musiikkia ja sen mahdollisuuksia varhaiskasvatuksessa käytännönläheisesti ja konkreettisten esimerkkien kautta.

JULKAISU ON TOTEUTETTU osana Opetushallituksen rahoittamaa ”Musiikillinen ilmaisu varhaiskasvatuksessa” -koulutusta. Koulutuksessa opittiin monipuolisia musiikin työtapoja ja perehdyttiin musiikin elementteihin ja musiikin mahdollisuuksiin lapsen kasvun ja oppimisen tukemisessa. Koulutuksen kautta vahvistettiin osallistujien omaa musiikillista toimijuutta ja tuettiin lasten musiikillista ilmaisua ja kulttuurista moninaisuutta päiväkodin arjessa.

JULKAISUSSA ON KOOTTU yhteen koulutuksen keskeisiä teemoja ja hyviä käytänteitä, joita syntyi koulutuksen aikana. Julkaisu innostaa varhaiskasvattajia hyödyntämään musiikkia ja musiikin monipuolisia työtapoja osana varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa.